

UTBILDA UTBILDARNA

En berättelse om
**TÅRTANPROJEKTET &
KONKRETA TIPS**
till dig som arbetar tillsammans med skådespelare
med intellektuella funktionsvariationer

MED
STÖD
FRÅN

ALLMÄNNA
ARVSFONDEN

MOOMS
TEATERN

Innehållsförteckning

Så föddes tanken om projektet Utbilda Utbildarna 2

TÅRTANPROJEKTET

De medverkande teatrarna

- Teater Phantastisk (Göteborg)	5
- Mosaikteatern (Stockholm)	6
- Teater Barda (Östersund)	7
- Moomsteatern (Malmö)	8

Utbilda Utbildarna blev Tårtanprojektet 10

Genomförande av Tårtanprojektet 12

- Malmö-Tårtan	14
- Östersunds-Tårtan	16
- Göteborgs-Tårtan	20
- Stockholms-Tårtan	24

Vad tar organisationerna med sig från projektet? 27

KONKRETA TIPS

Vikten av att välja ett syfte 36

- Individerna först eller verksamheten först?	37
- Fyra exempel på syften	38
- Reflektioner kring syfte	40

Krav som arbetsmetod? 42

Planering 48

- Skådespelarnas tips för att planera en bra DV	50
- Exempel på fortbildning för skådespelare	52

Regiarbete 54

Pedagogiska nycklar 56

- Skådespelarnas tips för att lära sig sina repliker	59
- Skådespelarnas tips till andra skådespelare	60

Så föddes tanken om projektet *Utbilda Utbildarna*

År 2008 blev Moomsteatern den enda professionella teatern i Sverige att erbjuda fast anställning till skådespelare med intellektuell funktionsvariation. Med en vision om lika lön för lika arbete klippte Moomsteatern banden med omsorgssektorn och tog steget från att vara en kommunal daglig verksamhet till att bli en professionell teater med finansiering ifrån statliga, regionala och kommunala kulturanslag. Skådespelare med intellektuella funktionsvariationer får möjlighet att fokusera på att utvecklas yrkesmässigt och får också lön enligt samma kollektivavtal som andra professionella skådespelare i Sverige. Detta var ett stort steg ur två nationella perspektiv: Demokratiska rättigheter för personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Och en breddning av den konstnärliga mångfalden inom scenkonsten.

2016 var Moomsteatern fortfarande ensam om att anställa skådespelare med intellektuella funktionsvariationer och insikten om detta gjorde att medarbetarna på Moomsteatern ställde sig frågorna:

Hur kan vi hitta och stärka den kompetens som finns bland skådespelare med intellektuella funktionsnedsättningar runt om i Sverige?

Hur kan Moomsteatern hjälpa och inspirera andra verksamheter som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer att ta steg mot att bli mer professionella och att anställa sina skådespelare?

Tanken om projektet *Utbilda Utbildarna* föddes. Fokus skulle inte ligga på att Moomsteatern utbildar skådespelare med funktionsvariationer, utan istället på att nå de personer som arbetar med skådespelarna! Genom att arbeta tillsammans med personerna som driver den pedagogiska och konstnärliga utvecklingen i teatergrupperna kunde kompetensen och erfarenheterna från projektet förhoppningsvis stanna i vardera organisation och på så sätt bli användbar för ännu fler skådespelare.

Moomsteatern sökte sig fram bland den mångfald av svenska grupper som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer och hoppades på både geografisk och konstnärlig spridning bland de som kunde tänkas brinna för att vara med i projektet. Tre konstnärligt drivna verksamheter som

arbetar med skådespelare med funktionsvariationer tillfrågades om att vara med om projektet Utbilda Utbildarna. I projektet fanns även en förhoppning om att lägga grunden till ett större nationellt nätverk mellan teatrar som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer.

Så startade samarbetet mellan **Moomsteatern** i Malmö, **Teater Barda** i Östersund, **Teater Phantastisk** i Göteborg och **Mosaikteatern** i Stockholm. Genom möten, diskussioner, workshops och framför allt det praktiska arbetet kring en gemensam föreställning ville man hitta verktyg för att stärka och utveckla både pedagoger och skådespelare, samt inspirera varandra till att ta nästa steg i de respektive verksamheternas utveckling.

Projektet pågick åren 2017 - 2019 och gjordes möjligt med stöd av Allmänna Arvsfonden.

TÅRTANPROJEKTET

De medverkande teatrarne, som gjorde tanken till verklighet

Teater Phantastisk (Göteborg)

Teater Phantastisk är en kommunal daglig verksamhet på Kulturhuset vid Selma Lagerlöfs torg i Backa. Teater Phantastisk är en kreativ och konstnärlig daglig verksamhet. Arbetet innebär bland annat scenframställning, daglig träning för kropp, röst, koncentration och samarbete.

Teater Phantastisk har funnits på Backa Kulturhus sedan 2001 och är en kreativ arbetsplats för människor med intellektuell funktionsnedsättning och en del av daglig verksamhet i Backa. De har sedan starten satt upp ett tiotal föreställningar som de spelat på sin hemmascen i Backa Kulturhus, samt runt om i Göteborg på olika scener och i olika sammanhang som kulturfestivaler, Dansbiennalen och Kulturkalaset.

Med teater, dans, rörelse och musik skapar de olika föreställningarna utifrån var och ens drömmar och förmåga. Teatern utgår ifrån deltagarnas intresse och kompetens och försöker göra det bästa utifrån skådespelarnas individuella förutsättningar. Skådespelarna på Teater Phantastisk repeterar teater en dag i veckan och övriga dagar innehåller dans, musik och skapande. De samarbetar med andra grenar av daglig verksamhet i samma hus och deltagarna kan välja att gå emellan de olika verksamheterna och ha olika slags aktiviteter.

Målet är alltid teaterproduktionen där var och en kan finna sin plats på eller utanför scenen.

Medverkande i Tårtanprojektet:

Skådespelare: Wendy Mansour, Robert Erskin, Xiaoxin Dai,
Shamim Meshkin Fam Fard och Pawel Michnik

Regiassistent: Amanda Asp-Hult

Scenmästare: Sverker Stenbäcken

Produktionsass: Sara Rundqvist

Mosaikteatern (Stockholm)

Mosaikteatern är en daglig verksamhet med scenisk inriktning för personer med kognitiva funktionsnedsättningar. De är en stiftelsedriven daglig verksamhet och har sina lokaler på Telefonplan i Stockholm. Mosaikteatern arbetar främst med fysisk teater och dans. De jobbar med professionella pedagoger och handledare som är och varit yrkesverksamma inom dans och teater, samt handledare med utbildning och erfarenhet inom socialt arbete. Mosaikteatern gör föreställningar, workshops och arbetar för att hålla en hög konstnärlig nivå såväl i produktioner och föreställningar som i det dagliga, sociala arbetet.

Mosaikteatern arbetar allra främst med teater och dans men har även andra fysiska arbetsuppgifter, så som olika former av träning och workshops. Mosaikteaterns deltagare jobbar varje dag mellan nio på morgonen och tre på eftermiddagen, men det finns möjlighet att jobba deltid. De gör regelbundet produktioner som spelas på scen för publik och arbetar då främst med *devisning* som metod. Det innebär att de inte utgår ifrån ett redan färdigt manus, utan skapar handling och koreografi genom improvisation och arbete utifrån olika koncept, teman eller idéer. Skådespelarnas roll i produktionen förändras eftersom de bidrar till skapandet av materialet på ett annat sätt än i traditionella teaterproduktioner, men de jobbar dock med en tydlig regissör som arbetsledare - men som inte har en helt färdig vision av hur föreställningarna ska bli när repetitionerna börjar.

De erbjuder också workshops till utomstående och då är det teaterns skådespelare som leder andra. En viktig målsättning för Mosaikteatern är att alla medarbetare, oavsett funktionsnedsättning, får möjlighet att utvecklas och växa både professionellt och som människor. Det dagliga arbetet präglas av en människosyn där alla är jämlika och deltar på sina egna villkor.

Medverkande i Tårtanprojektet:

Skådespelare: Sofia Wittmark, Joakim Fernström, Malin Nord,
Jonas Yohannes, Pablo De Acha och Johannes Lundberg

Regiassistent: Daniel Rudholm

Versamhetschef & produktionsassistent: Leia Lette

Teater Barda (Östersund)

Teater Barda arbetar i Östersund som en fast del av den ordinarie verksamheten hos Estrad Norr, Jämtlands läns scenkonstinstitution, som har ett kulturpolitiskt uppdrag att driva den samlade scenkonstverksamheten i Jämtland Härjedalen. Teater Barda har en fast ensemble inom ramen för Estrad Norr, med skådespelare som fortfarande befinner sig inom LSS, men har enskilda platser hos teatern. Det betyder att de fortfarande finns inom systemet för daglig verksamhet i kommunen, men arbetar professionellt på Teater Barda upp till halvtid. Då projektet genomfördes fanns tolv skådespelare i Teater Bardas ensemble.

Teater Barda är en scenkonstgrupp där skådespelarna är "personer som har en lätt utvecklingsstörning med artistiska drag". De vill skapa kvalitativ scenkonst som på ett seriöst sätt utvecklar skådespelarnas färdigheter som scenkonstnärer och samtidigt utvecklar kunskapen om personer med funktionshinder för alla som kommer i kontakt med gruppen.

Teater Barda är en modig ensemble vars specialitet har blivit att på ett ärligt och rakt sätt leverera scener ur verkligheten. Scener som skådespelarna själva varit med och skapat, som bygger på den kunskap som bara de själva besitter, kunskapen om hur det är att vara en person med ett funktionshinder, hur det är att bo på en LSS-bostad, hur det är att inte vara som andra. Skådespelarna förs själva diskutera och vrida på begrepp som normalitet och utvecklingsstörning.

Teater Barda vill skapa kvalitativ scenkonst som på ett seriöst sätt framhäver skådespelarnas färdigheter som scenkonstnärer och samtidigt integrerar dem i ett professionellt yrkesliv. Teater Barda har varit verksam sedan 2007 och har spelat närmare 450 föreställningar på turné i främst Jämtland och Härjedalen, men även i resten av Norrland och Sverige.

Medverkande i Tårtanprojektet:

Skådespelare: Maria Eurenus, Björn Högberg, Johanna Balsjö,
Anja Dyrting, Sebastian Bergström och Stefan Åberg

Verksamhetsledare & regiassistent: Henrik Ögren

Verksamhetsledare: Camilla Edfalk

Scenmästare & assistent: Barbro Skalman

Assistent: Perra Lindgren

Producent: Camilla Rudolfsson

Moomsteatern (Malmö)

Moomsteatern är en professionell teater med egen scen vid Nobeltorget i Malmö. Teatern anställer skådespelare med funktionsvariationer på heltid under teaterförbundens kollektivavtal. De gör två till tre teaterproduktioner varje år och får sin huvudfinansiering från statliga, regionala och kommunala kulturbudgetar. Förutom att spela produktionerna på sin egna scen i Malmö turnerar de regionalt, nationellt och internationellt.

Moomsteatern vill använda teatern för att utmana människors sätt att tänka och för att skapa samhällsdialog. De vill utmana scenkonsten genom att skapa tillsammans med skådespelare med all typ av variation. Skådespelare med och utan funktionsvariationer integreras på lika villkor, och Moomsteaterns fast anställda skådespelare får möjlighet att fokusera på och utvecklas inom sitt yrke. Repertoaren är varierad och ofta överraskande och i val av roller och material vill Moomsteatern gå emot stereotyperna och fördomarna som omger personer med funktionsvariationer i resten av samhället.

Moomsteatern grundades 1987 av Kjell Stjernholm i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan. Tanken var att starta en teatergrupp för personer med intellektuella funktionshinder som inte hade pedagogiska och terapeutiska mål som främsta syfte. Fokus har ständigt legat på konsten, publikens upplevelse och skådespelarnas yrkesutveckling. 1992 blev Moomsteatern en daglig verksamhet i Malmö stad. Genom ett arbetsmarknadsprojekt inom ramen för Europeiska Socialfonden, tog Moomsteatern 2008 steget från omsorgen till fullt ut professionell teater. Fem skådespelare från den gamla truppen anställdes på nya Moomsteatern, efter en specialsydd fortbildning på Teaterhögskolan i Malmö. 2019 har ensemblen med funktionsvariationer vuxit till sju skådespelare. På Moomsteatern finns även en eller två skådespelare som under en tidsbegränsad period arbetar i en praktikanställning för att kunna testa yrket innan de får en fast anställning. I de flesta produktioner samarbetar ensemblen med projektanställda frilansande skådespelare utan diagnoser. Att låta publiken möta en integrerad ensemble, en scen med verklig variation, är en grundpelare i Moomsteaterns konstnärliga berättelser.

Medverkande i Tårtanprojektet:

Skådespelare:	Ronnie Larsson, Dennis Nilsson, Frida Schriver, Therese Kvist och Tryggve Algeus
Regissör & konstnärlig ledare:	Per Törnqvist
Föreställningstekniker:	Ida Hemlin
Inspicienter:	Malin Stegerling och Therese Hedelius
Verksamhetschef (till juli 2018):	Suzanne Hedström Hellberg
Producent & administrativ chef:	Anna Gustafsson
Producent & verksamhetsledare:	Sandra Johansson

Gästskådespelare i Malmö:

Kulturhuset Teamus:	Cintia Rosberg
Frösunda Annorlunda:	Helena Holmgren, Kalle Janse och Isak Johansson

Projektledare och pedagog: Sanne Hellberg

Produktion Tårtan:

Av Carl Johan De Geer & Håkan Alexandersson (Colombine Teaterförlag)

Musik:	Jan-Erik Sääf
Scenografi, kostym & mask:	Annika Carlsson
Ljusdesign:	Hans C Roupe
Rekvisita:	Karolin Ivarsson
Skräddare:	Isabella Cassland
Inledningsfilm:	Martin Kullberg
Ensemblestöd Malmö:	Erik Almgren
Trollerikonsulter:	Nina Jemth & Pelle Öhlund
Musik original-Tårtan:	Krister Broberg

Utbilda Utbildarna blev Tårtanprojektet

*En stafettföreställning, ett nätverksbygge,
en samarbetsövning och ett galet kul projekt!*

Initiativet till projektet Utbilda Utbildarna kom från Moomsteatern, men planeringen för projektets upplägg och genomförande skedde i samarbete mellan alla fyra medverkande teatrar. Tanken var att genom en gemensam teaterproduktion, som kunde fungera lite som en stafettföreställning, kunde teatergrupperna lära av varandra. Genom att Moomsteatern tog det konstnärliga ansvaret för produktionen skulle Moomsteaterns pedagogiska verktyg synliggöras. Moomsteaterns konstnärlige ledare Per Törnqvist, med mångårig erfarenhet av att regissera skådespelarna på Moomsteatern, skulle stå för regi.

Produktionen skulle till att börja med genomföras på Moomsteatern i Malmö, där pedagoger från de andra teatergrupperna skulle följa repetitionerna. Vissa av de roller som spelades av skådespelare i Malmö kunde därmed repeteras in av andra skådespelare i respektive stad och verksamhet. Tre skådespelare från Moomsteatern skulle därefter resa från stad till stad och spela samma roller, emedan övriga roller i produktionen kunde bytas ut i varje stad.

En nyckelperson i projektet var Sanne Hellberg, som var både projektledare och pedagog. Hon följde den konstnärliga processen i Malmö, såväl som att planera och genomföra projektets möten och workshops, och samla det material du nu håller i din hand. Sanne åkte även ut till vardera organisation för att repetera tillsammans med skådespelare och pedagoger. Sanne anställdes i projektet just för att hon hade erfarenhet av teaterarbetet både på Moomsteatern och i andra verksamheter där hon arbetat tillsammans med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer.

Moomsteatern hade då projektet startade fått rättigheterna att sätta upp en teaterversion av barnprogramsklassikern Tårtan, av Carl Johan De Geer och Håkan Alexandersson (Colombine Teaterförlag). Denna pjäs passade projektet som hand i handske! De tre bagarna i Tårtan kunde spelas av Moomsteaterns tre skådespelare som följde med i hela projektet, och övriga roller gav möjlighet till en flexibilitet att anpassa karaktärerna till de skådespelare som fanns i varje organisation. Per Törnqvist gjorde manusbearbetningen av Tårtan, som alltså i princip arbetades om inför varje ny stad och teater. Och under resans gång kom projektet att döpas om till Tårtanprojektet!

Planen för projektet bestod av att:

- Spela föreställningen Tärtan tillsammans: Tre skådespelare från Moomsteatern spelar bagarna och sex skådespelare från respektive teater spelar gästerna i bageriet.
- Förberedande repetitioner av gästerna i bageriet sker på distans, tillsammans med pedagoger och ledare på Teater Barda, Teater Phantastisk och Mosaikteatern.
- Moomsteatern står för konstnärlig produktion: manus, regi, kostym, mask, rekvisita, ljus, ljud, musik, scenografi och teknik. Teater Barda, Teater Phantastisk och Mosaikteatern står för lokal och publikarbete i sina hemstäder.
- I varje stad genomförs en veckas repetitioner och en vecka med föreställningar. Med målet att göra genrep, premiär och ytterligare två eller tre offentliga föreställningar på varje plats.
- Teatrarnas ledare och pedagoger planerar och förbereder sig under fem workshopar före projektet, och reflekterar under två avslutande workshopar.
- Projektet ska även resultera i ett nedladdningsbart material som kan vara intressant för andra organisationer.

Genomförande av Tårtanprojektet

Under hösten 2017 och vintern 2018 möttes ledare och pedagoger från de fyra verksamheterna under fem workshoppar på Moomsteatern i Malmö. Till att börja med låg utmaningen i att komma underfund med projektets egentliga syften och genomföranden. Verksamheten och formen inom de fyra verksamheterna såg väldigt olika ut och målbilderna skiftade. Projektbeskrivning och ansökan var i första hand skrivna av Moomsteatern och nu skulle fyra organisationers mål, verklighet och behov fogas samman.

Moomsteatern var den enda av organisationerna som arbetade på heltid och med ekonomisk och personell frihet att omfördela sina resurser. Teater Barda arbetar professionellt och skild från omsorgssektorn, men med restriktionen att förhålla sig till den regionala scenkonstinstitution som de tillhör. De hade under projektets gång utmaningar gällande de personella resurserna. Mosaikteatern har en konstnärlig frihet och vana, kanske även tack vare att de är en idéburen stiftelse, men befinner sig inom omsorgssektorn och behöver förhålla sig till denna. Vilket i ännu högre grad gällde Teater Phantastisk, som genomför sitt arbete med mycket små resurser.

Under de inledande mötena diskuterades frågor om hur de olika verksamhetsledarna, pedagogerna och konstnärliga ledarna ser på scenkonsten och vad det finns för konstnärliga syften med att arbeta med skådespelare med funktionsvariationer. Det ställdes frågor till varandra så som: Hur ser vi på definitionen av kvalitet inom den scenkonst vi gör? Hur arbetar de olika organisationerna med krav på skådespelarna? Vilka metoder används för att skapa både trygghet och flexibilitet? Hur, och om, gör organisationerna för att betala ut lön till sina skådespelare som befinner sig inom omsorgssektorn? Hur når vi ny publik? Hur rekryterar vi nya skådespelare?

Moomsteatern satte under den tidiga våren 2018 igång med att producera och repetera Tårtan på sin hemscen, mycket enligt teaterns vanliga metoder och rutiner, men det fanns denna gång väsentliga skillnader. Gästskådespelarna i Malmö var orutinerade talanger från daglig verksamhet istället för professionella frilansande skådespelare. Arbetet med scenografin skulle anpassas till fem olika scener. Och kostymerna skulle sys upp i fem olika versioner! På hemmaplan i Östersund, Göteborg och Stockholm arbetade övriga teatrar med att hitta lämpliga spellokaler och sätta sig in i vad som krävdes rent tekniskt för att sätta upp Tårtan. Men framför allt jobbade de med casting i sina skådespelargrupper och förberedande repetitioner av Tårtan.

Vid workshoparna på Moomsteatern besöktes Malmöensemblens repetitioner. Det diskuterades regi och spelstil, och pedagogerna satte sig in i Moomsteaterns upplägg såväl på som bakom scenen. Workshoparna låg utsprida över repetitionsperioden för att se repetitionernas olika faser och när det var dags för Malmöpremiär var alla pedagoger på plats för tårtkalas.

Därefter åkte Moomsteaterns team i tur och ordning till Östersund, Göteborg och Stockholm för att genomföra de två veckorna på varje plats. Dessförinnan besökte projektets gemensamma pedagog Sanne varje verksamhet under några förberedande dagar för att jobba tillsammans med deras skådespelare.

Projektet avslutades under våren 2019 med ytterligare möten, där de medverkande organisationerna band samman sina utvärderingar, pratade om vad man lärt sig, vad man velat göra annorlunda - och om hur vägen framåt ser ut.

I Malmö utökades Tärtanfamiljen med skådespelare från daglig verksamhet i Skåne

Eftersom tanken var att tre skådespelare ifrån Moomsteaterns ensemble skulle medverka som bagarna i Tärtan, och bageriets gäster spelas av olika skådespelare i varje stad och från varje verksamhet, ville Moomsteatern även vid den första uppsättningen i Malmö inkludera skådespelare med funktionsvariationer som inte arbetade på Moomsteatern. Genom att jobba med skådespelare från en lokal daglig verksamhet skulle formen för föreställningen i Malmö bli lik de utmaningar som väntade i de andra städerna. Det var också en möjlighet att bjuda in ännu en daglig verksamhet med teaterinriktning i projektet.

Ifrån början tillfrågades den Malmöbaserade dagliga verksamheten Kulturhuset Teamus och även om intresset för projektet till att börja med var stort så bestämde sig Teamus för att de inte hade personella resurser att medverka i projektet. En skådespelare från Kulturhuset Teamus ville på eget initiativ jobba som skådespelare i uppsättningen i Malmö, vilket hon också gjorde. Moomsteatern vände sig vidare till Frösunda Annorlunda i Vellinge, som genast tackade ja till att vara med i projektet och tre av deras deltagare spelade övriga gäster i bageriet i Malmö-Tärtan.

Malmö-Tårtan

Ensemble

Bagare: Frida Schriver, Dennis Nilsson & Ronnie Larsson från Moomsteatern.

Bagerigäster: Cintia Rosberg från Kulturhuset Teamus spelade Apan Saba och Sonja. Ifrån Frösunda Annorlunda medverkade Kalle Janse som Sixten och Trollkarlen, Helena Holmgren som Inez och Isak Johansson som Inspektör Blom.

I januari 2018 började repetitionerna av Tårtan på Moomsteaterns scen i Malmö. Moomsteaterns ensemblemedlemmar Frida Schriver, Dennis Nilsson och Ronnie Larsson spelade de tre bagarna som skulle följa med i hela projektet. De repeterade på heltid med gästensemblen från Kulturhuset Teamus och Frösunda Annorlunda fram till premiären på alla hjärtans dag den 14 februari.

”Jag blev glatt överraskad över att se hur det funkade på Moomsteatern. Det fanns scenarbetare, det var jätteskönt att slippa bygga scengolv och kulisser. Så var det väldigt mycket kortare reppperiod än vad jag är van vid. Men jag kände mig aldrig stressad eftersom vi jobbade på ett helt annat sätt, mer koncentrerat.”

Isak, skådespelare Frösunda Annorlunda

Det låg en utmaning i att de gästande skådespelarna skulle anpassa sig till Moomsteaterns rutiner och intensiva schema. Ny lokal, nya kollegor och ett nytt arbetssätt att sätta sig in i. Men samtliga skådespelare tog sig an uppgiften med hull och hår. Moomsteaterns egna skådespelare såg sig själva som värdar och gjorde sitt bästa för att inkludera gästerna. De gästande skådespelarna såg sin chans att prestera i ett professionellt sammanhang och tog också höjd för att göra just detta. Moomsteaterns ständiga fokus på just repetitionsarbetet gjorde att samtliga skådespelare tog sig framåt med stormsteg. Resultatet blev på alla sätt en lyckad upplevelse, både för ensemblen och för publiken.

Sex föreställningar genomfördes i Malmö. På Moomsteatern skapas individuella scheman åt alla skådespelare där det står exakt vilka tider man ska sitta i sminket, byta om, ha uppvärmning och ha extra reptid på scenen. Dessa detaljerade scheman skapar en trygghet och en förutsägbarhet för skådespelarna. Rutinerna inför föreställning gör att skådespelarna är ordentligt förberedda och fokuserade när publiken släpps in. Dessa detaljerade scheman används även under repetitionerna, för att visa vilken scen som ska repeteras, när det finns tid för eget arbete med att öva repliker och när det är lunchpaus.

Som stöd för skådespelarna under förberedelserna inför föreställning har Moomsteatern, förutom tydliga rutiner, en person med titeln ensemblestöd. Denna medarbetare finns med under repetitioner som repetitionsstöd för skådespelarna, och har också som uppgift att påminna om när det är dags att infinna sig i smink eller på scenen. Men ansvar för att klä på sig kostym, hålla schema och rutiner läggs på skådespelaren. Det är ensemblemedlemmar som håller i uppvärmning för röst och kropp och även där finns inövade rutiner.

Ensemblestödpersonen fungerar även som repetitör, vilket innebär att den inför varje föreställning kallar skådespelare till scenen för att gå igenom en viss scen eller ett visst moment i pjäsen där denne under föreställningen innan glidit iväg i sin scenframställan, glömt bort en replik eller ett moment.

Föreställningens inspicient gör förberedelser i form av att se till att kostymer och rekvisita finns på rätt plats, men lägger också smink på alla i ensemblen. Under själva föreställningen sitter ensemblestödpersonen i publiken för att se vad som behöver jobbas på inför nästa föreställning, emedan inspicienten finns på plats bakom scenen under hela föreställningen. Under repetitionerna har man kommit underfund med i vilka lägen inspicienten behövs för att påminna en skådespelare om när det är dags att gå in på scen, vad den ska ha med sig för rekvisita, hjälpa till med ombyten och göra scentekniska förändringar.

Östersunds-Tårtan

Ensemble

Bagare: Frida Schriver, Dennis Nilsson & Ronnie Larsson från Moomsteatern.

Bagerigäster: Maria Eurenus som Sonja, Björn Högberg som Apan Saba, Johanna Balsjö som Inez, Sebastian Bergström som Sixten, Stefan Åberg som Trollkarlen och Anja Dyrting som Inspektör Blom, från Teater Barda.

Första turnéstopp för Tårtan blev Östersund, där Moomsteatern och Teater Barda spelade fyra föreställningar på Estrad Norr i april 2018. Verksamhetsledare Henrik Ögren och assistent Barbro Skalman på Teater Barda hade repeterat sedan början av mars med sin ensemble, helt utifrån manus och uppritade scenerier.

”Det var svårt att repa på egen hand eftersom vi inte riktigt visste hur öppna rollerna skulle vara. Vi upplevde att vi mest höll på med textrep och grundläggande scenerier innan Moomsteatern kom på plats.”

Barbro, assistent Teater Barda

En veckas gemensamma repetitioner var det alltså bestämt skulle ske när Moomsteatern väl var på plats i Östersund. Teknikern från Moomsteatern anlände på söndagkvällen för att bygga upp scenografi och teknik på Estrad Norr och måndag eftermiddag satte repetitionerna igång. Dessvärre hade Teater Bardas verksamhetsledare blivit akut sjuk och kunde inte närvara.

De första dagarna var trevande och tveksamma och det fanns ett gnagande tvivel på om man skulle klara av att ro ihop föreställningen på så få dagar. Pedagoger och konstnärligt team upplevde att repetitionerna gick frustrerande långsamt och att det krävdes mer psykologi och lirikande med skådespelarna än vad man väntat sig. Tanken om att kunna gå in och jobba supereffektivt med repetitioner kändes bättre i teorin än i verkligheten och kanske hade det behövts mer tid för personerna från de två teatergrupperna att mötas och känna sig bekväma med varandra och vad man skulle göra tillsammans.

Att få alla att känna sig trygga och förmedla att projektet var roligt blev högsta prioritet. Regissör Per Törnqvist arbetade med repetitioner emedan inspicient Malin Stegerling och projektledare och pedagog Sanne Hellberg gjorde mask- och kostymprovningar. På onsdagen gick även Sanne in på scenen och arbetade individuellt med skådespelarna i deras rollarbete.

”I detta projektet fick vi jobba en del med våra rollkaraktärer, jag är ovan att göra det. Jag tycker att det har känts lite diffust, hur man ska göra? Det har varit intressant att se hur de andra gör, och få lite tips. Mycket handlar nog om att våga lite mer.

Tidigare när jag spelat en roll har jag försökt leta i mig själv efter vad i rollen som liknar mig, och tänka efter hur jag skulle gjort i riktiga livet. Mina tidigare roller har ofta blivit olika versioner av mig själv. Inspektör Blom däremot, liknar inte mig alls. Rollen är väldigt stereotyp och ytlig, så jag måste leta väldigt mycket efter någonting att använda.

Per gav mig tipset om att ta bort sidor av mig själv istället för att lägga till. Trevliga sidan av Anja måste bort. Men jag är storasyster, så jag har en del pondus. Pondusen får stanna kvar.”

Anja, skådespelare Teater Barda

”Det var nytt tänk för oss som ni gjorde att man kunde jobba med kroppen först, inte bara utgå från texten. Det gjorde något med flera av våra skådespelare. De fick jobba mer med att gå in och gestalta en tydlig roll, inte ”spela sig själva”. “

Barbro, assistent Teater Barda

Verksamhetsledare Henrik Ögren hade varit en nyckelperson i uppbyggnaden av projektet på Teater Barda. För att hänvisa tillbaka till projektets grundtanke var han *utbildaren* som skulle *utbildas*, det vill säga den inom organisationen som skulle föra projektets kunskap vidare. Då han blev sjukskriven och inte längre kunde delta i projektet eller fanns inom organisationen fick assistent Barbro Skalman på stående fot hoppa in som en slags länk för kunskap att ta med sig från projektet. Det blev under Östersunds-veckorna tydligt att projektdeltagarna vid workshoparna i Malmö inte diskuterat igenom ordentligt hur den kunskap som vanns under projektets gång skulle överföras till resten av organisationen.

Efter en veckas repetitioner åkte Malmögänget hem över helgen och kom sedan tillbaka till Östersund för att spela inför publik. Hemresan hade blivit stressig. En flyganslutning hade missats och hela Moomsgänget hade fått sova på Arlanda en natt. Genrepet inför publik skedde samma dag som Moomsteaterns ensemble anlände tillbaka på Teater Barda, och det blev hektiskt. Förberedelsescheman höll inte, sminkplats var av olika anledningar tvungen att flyttas, publik kom för tidigt, Moomsteaterns medarbetare kände sig inte förberedda. Trots detta gick genrepsföreställningen väldigt bra. Adrenalinet sprutade och skådespelarna var i premiärstämning. När det nästa kväll var dags för den faktiska premiären verkade Moomsteaterns skådespelare urladdade och ofokuserade. Däremot gjorde Teater Bardas skådespelare en strålande insats, och räddade föreställningens energi.

Innan föreställning samlade Teater Bardas Barbro Skalman skådespelarna i en ring på scenen. Hon gick en runda och talade till var och en, påminde dem om deras roller, kom med pepp och gav energi, och hjälpte var och en på sitt sätt att lägga fokus här och nu. Det var ett tips för Moomsteaterns att ta med till sina egna medarbetare.

I Östersund provade Moomsteatern att föra över det tidigare så lyckade schemat för smink, ombyte och uppvärmning till Teater Bardas ensemble, men det föll inte alls bra ut. Både Barbro, skådespelarcoachen Perra och skådespelarna kände sig stressade, och förstod inte alls varför det skulle vara så exakt specificerat. Ensemblen var vana vid att ta ansvar för sin masktid och uppvärmningstid att det tydligt uppspaltade schemat kändes onödigt och som att skådespelarna fick ta ett steg tillbaka i sin utveckling.

”Kraven runt föreställningarna var inte nya för våra skådespelare, de är väldigt strukturerade och disciplinerade. Det hänger ihop med att de turnerar så mycket, och är vana vid de krav som turné ställer. När bilen går, så går den, allt praktiskt måste bara funka. Det handlar mycket om att vi under lång tid jobbat in vanor som fungerar.”

Barbro, assistent Teater Barda

Moomsteatern och Teater Barda spelade ytterligare tre föreställningar i Östersund, alla utsålda och för barnpublik. Det blev mycket skratt och många glada barn! Under föreställningsveckan blev det tydligt att vissa av skådespelarna behövde repetera vidare på olika moment och Moomsteaterns modell med att göra smårepetitioner inför varje föreställning användes.

Vid utvärdering tillsammans med skådespelarna visade det sig att de gärna hade sett mer av sociala gemensamma aktiviteter. En kväll gick hela gänget ut och kåkade pizza tillsammans och skådespelarna, som endast hade mötts i repetitionsarbetet, uppskattade det utbyte som skedde i ett mer socialt och avslappnat sammanhang. Utmaningen var att i det tigha schemat få tid och ork för sociala aktiviteter.

Göteborgs-Tårtan

Ensemble

Bagare: *Therese Kvist, Dennis Nilsson & Ronnie Larsson från Moomsteatern.*

Bagerigäster: *Wendy Mansour som Sonja, Robert Erskin som Apan Saba, Xiaoxin Dai som Inez, Shamim Meshkin Fam Fard som Sixten och Pawel Michnik som Inspektör Blom, från Teater Phantastisk. Samt Tryggve Algeus från Moomsteatern som Trollkarlen.*

Under förberedelserna i Göteborg hade Teater Phantastisk, under ledning av pedagog Amanda Asp-Hult, byggt upp hela scenografin av kartonger, och använde sig av accessoarer och kostymdelar för att markera rekvisita och kostym, då de repeterade utan Moomsteatern. Amanda upplevde att skådespelarna fick ett stort stöd i repetitionerna av att ha rummet och sakerna markerade.

Några veckor innan det var dags för Moomsteaterns team att anlända i Göteborg blev det tydligt att skådespelaren som skulle spela Trollkarlen hade börjat må dåligt av de krav och förändringar i Teater Phantastisks vanliga arbete som följde med projektet. Han blev därför erbjuden att kliva av sin roll, vilket han uppskattade.

Projektet var för långt gånget för att en ny Trollkarl skulle hinna repeteras in på Teater Phantastisk, emedan Moomsteatern med sin heltidsarbetande och rutinerade ensemble hade möjlighet att på kort tid repetera in en ny skådespelare i rollen. Men bara en vecka innan det var dags för Göteborgsturnén kom det chockerande beskedet att Moomsteaterns skådespelare Frida Schriver som spelade en av bagarna blivit allvarligt sjuk och inte skulle kunna medverka mer under projektets gång. Plötsligt stod hela Göteborgsturnén på spel, samtidigt som medarbetarna på Moomsteatern så klart oroade sig för sin kollega.

En chansning gjordes. Moomsteaterns skådespelare Therese Kvist skulle på kort tid repetera in rollen som bagaren Jana, och Tryggve Algeus skulle hoppa in som Trollkarlen. Tryggve och Therese gick in i ett intensivt instuderingsarbete av text och regi på hemmaplan och reste sedan med till Göteborg.

När Moomsteaterns ensemble kom fram till Östersund inleddes arbetet med att alla skådespelare jobbade tillsammans i en repsal med olika teaterövningar under ledning av Teater Phantastisks Amanda. Skådespelarna fick en första glimt av hur det var att jobba ihop, och gick sedan in på scenen för att börja

repetitionerna av Tårtan under regissör Per Törnqvists ledning. Moomsteaterns skådespelare fick prova på Teater Phantastisk tuffa fysuppvärmning och ledde sedan kropps- och röstuppvärmningar för alla skådespelare under resten av tiden i Göteborg.

”Det har varit kul att ha ett visst ansvar gentemot de andra skådisarna. Man måste vara glad, öppen och trevlig för att få dem att känna sig trygga med oss. De kanske känner sig oroliga och nervösa och tänker *tänk om det här inte blir bra*. Då måste jag visa trygghet och lugn.”

Ronnie, skådespelare Moomsteatern

I Göteborg repeterades det till klockan tre om dagarna, vilket kändes lite stressande för Moomsteatern, som var vana vid att jobba längre dagar när det krävdes. Dock hade sommaren denna vecka kommit med besked och ingen hade orkat jobba längre än så på grund av den tryckande värmen.

Sanne repeterade enskilt med Phantastisks skådespelare. De jobbade med röst och kropp och försökte förstärka det bästa och tydligaste hos varje enskild skådis. På torsdagen kördes ett första genomdrag med full mask och kostym, samt alla förberedelser som vid en föreställning. Parallellt med maskläggningen hade Moomsteatern lagt in enskild träning med Sanne på scenen. Under dessa koncentrerade repetitioner fick alla en kort, enskild stund att repetera repliker, scenerier, gå in i karaktär och hitta fokus.

Pedagogen Amanda reflekterade över att en del av Teater Phantastisks skådespelare kände sig stressade över förändringar, nya intryck och de krav som ställdes. En av skådespelarna ströks från den gemensamma uppvärmningen, och erbjöds istället en privat uppvärmning med endast Amanda för att minska på intrycken. Teater Phantastisk upplevde att det inte varit tydligt på förhand vilka krav som skulle komma att ställas på skådespelarna. Det hade också skapats oro hos Amanda under förberedelserna att de skulle råka repetera in fel och vid utvärderingen efterlyste hon att mer tid hade behövts för att mötas och förbereda pedagogerna på de gemensamma veckorna.

Moomsteatern åkte hem tidigt på fredagseftermiddagen för att spendera helgen i Malmö. Medarbetarna ville undvika känslan av att veckan “var slut” och försökte istället visualisera turnén som en längre båge än två separata veckor.

Det var viktigt att försöka ladda om på ett bättre sätt än man gjort i Östersund. Om det var detta, eller det faktum att resan denna gång gick smidigare, som var avgörande är svårt att säga. Men vid lunchtid på måndagen började ensemblerna repetera tillsammans igen och denna gång med markant bättre fokus trots att hettan låg kvar som ett lock över Göteborg.

På tisdagen var det dags för genrep, vilket blev hektiskt då flera av Phantastisks skådespelare kom försent till samlingen. Detta resulterade i stor stress i sminket och under uppvärmningsrutinerna. ”Det var lite ovant att komma i tid, ” uttryckte en av skådespelarna från Teater Phantastisk. Genrepet var långt ifrån en perfekt föreställning, men publiken verkade uppskatta den, och såväl skådespelare som publikvärdar fick träna på att möta barn och vuxna.

”När vi frågade barnen vad som var roligt så tyckte dom att apan var rolig. Dom skrattade och det kändes jättebra. Dräkten var väldigt varm, men jag klarade det för barnens skull.”

Robert, skådespelare Teater Phantastisk

Nästa morgon var det dags för premiär och denna gång kom alla skådespelare i tid! Sanne testade att göra som Teater Barda och köra ”Barbros pepp” innan föreställningen, vilket hade mycket god effekt på gruppen. Efteråt blev det premiärfest och under de följande dagarna spelades ytterligare två fullproppade föreställningar i Göteborg innan det på fredagen blev dags att packa ihop och åka hem.

Bakom scenen var det ordning och reda under föreställningarna, vilket Teater Phantastisk tyckte var inspirerande. Varje skådespelare hade sin ask med smink, sin kostymplats, sin rekvisitaplat. Det var tydligt och smidigt. Phantastisk fick en insikt om att skådespelarna inte upplevde det som tråkigt att spela flera föreställningar, utan att det snarare skapade en tydlig rutin och blev en trygghet för dem.

”En av våra skådespelare har skinit upp som en sol. Det här projektet blev en jättebekräftelse för henne, att hon klarar det här. Hon blommar upp av lite press.”

Sara, pedagog Teater Phantastisk

Moomsteatern kom tillbaka från veckorna i Göteborg och var nöjda med resultatet av arbetet med föreställningen och skådespelarna. Upplägget fungerade bättre än i Östersund eftersom teaterns skådespelare och medarbetare upplevde mindre stress. Utmaningen tycktes istället ligga i själva kunskapsutbytet mellan pedagogerna. De två gruppernas totalt olika arbetssätt gjorde att pedagoger på Teater Phantastisk efterlyste fler möten inför själva arbetsveckorna, och Moomsteatern upplevde att det inte alltid fanns någon mottagare för att ta till sig den kunskap som genererades under arbetet på plats.

Man tog med sig erfarenheten från Östersund där det efterfrågats mer sociala aktiviteter för skådespelarna att lära känna varandra. Utöver premiärfest avslutades veckan med gemensam pizza och där emellan gjordes ett besök på Liseberg och middag på restaurang. Det visade sig dock vara ganska krävande energimässigt och för Teater Phantastisks ensemble blev det en ekonomisk fråga om man kunde följa med. Här blev skillnaden i att ha en lön eller inte väldigt tydlig.

Stockholms-Tårtan

Ensemble

Bagare: *Therese Kvist, Dennis Nilsson & Ronnie Larsson från Moomsteatern.*

Bagerigäster: *Sofia Wittmark som Sonja, Joakim Fernström som Apan Saba, Malin Nord som Inez, Jonas Yohannes som Sixten, Pablo De Acha som Trollkarlen och Johannes Lundberg som Inspektör Blom, från Mosaikteatern.*

Vid förberedelserna inför den gemensamma repveckan använde sig Mosaikteatern av musiken i föreställningen. Varje rollfigur har sitt eget musikstycke och med hjälp av detta kunde skådespelarna jobba med sina karaktärer men också memorera när de skulle ut och in på scenen, så kallade cuer. Mosaikteatern tyckte att musiken skapade energi hos skådespelarna. Under repetitionerna spelade verksamhetsledare Leia Lette alla bagarnas roller.

Enligt planeringen skulle Tårtans Stockholmsvecka ske i augusti, efter verksamheternas sommarledighet. I juni besökte Sanne Mosaikteatern och hjälpte till att jobba med scenerierna. Sex superpeppade skådespelare i Stockholm skrattade sig igenom sina roller, och fortsatte sedan att repetera under ledning av konstnärlig ledare Daniel Rudholm tills alla gick på välförtjänt sommarledighet.

Efter sommaren satte Sanne på sig projektledarhatten och styrde upp en aktivitet som inte budgeterats för, men som hon under vårens arbete insett att det fanns ett behov av: Att alla som varit involverade i projektet, från alla städer, skulle få träffas. Hotell och resor bokades för övriga teatrar att komma till Stockholm och tillsammans se Tårtan hos Mosaikteatern.

Måndagen den 20 augusti åkte Moomsensembeln, inspicient, regissör och projektledare/pedagog tåget upp till Stockholm. Teknikern Ida hade som vanligt kört upp dagen innan, och använde måndagsförmiddagen för att få ordning på scen och teknik. Föreställningen skulle spelas på Ö2 på Östgötagatan 2, men under repveckan arbetade man på Mosaikteaterns hemscenen på Telefonplan. De två första dagarna användes för att lära känna varandra i arbetet, prova på varandras uppvärmningar, och Mosaikteatern visade scenerna som de hade repat in.

Daniel Rudholm hade vågat ta andra initiativ än Teater Barda och Teater Phantastisk under förberedelsestiden, och hade repeterat in en lite annorlunda version av Tårtan baserad på förutsättningar som passade Mosaik-

teaterns skådespelare. Väl på plats försökte regissör Per Törnqvist att använda sig av dessa versioner, vilka visade sig innebära en del ändringar av såväl scenerier som repliker för Moomsteaterns skådespelare och de fick en lite mer utmanande repvecka än i tidigare städer.

Sanne och Per upplevde repetitioner i början av veckan som ofokuserade, vilket tycktes ha att göra med att Mosaikteaterns skådespelare hade svårt att släppa kontakten med sina kollegor på läktaren. I mitten av veckan beslutades det om att begränsa publiken på läktaren, vilket skapade en större koncentrationen på scenen. Sanne arbetade enskilt med de olika skådespelarna, vilket fungerat bra i tidigare städer, samtidigt som Per spikade regin och satte stopp för det utforskande sceneriarbetet, så att man med den begränsade tiden skulle kunna repetera föreställningen i samma form fram till premiär.

”Mosaikteaterns skådespelare har uppfattat det som att det var Per som bestämde, och Sanne fungerade som en personlig coach som jobbade med röst och kroppsspråk. Den uppdelningen funkade här hos oss! Pers sätt att arbeta var nytt för flera. Han uppfattades som tydlig med vad han ville. Men hans sätt att prata, det han sa, gick ofta över huvudet på flera av våra skådespelare. De uppfattade mest hans tonfall, gester och engagemang.”

Leia, verksamhetsledare Mosaikteatern

Moomsteaterns medarbetare spenderade liksom förut helgen i Malmö innan det var dags för spelvecka. Flytten från Mosaikteaterns hemmaplan till Ö2 innebar en hel del stress för samtliga medarbetare från både Moomsteatern och Mosaikteatern. Genrepet gick bra, men det fanns utrymme att göra en ännu bättre föreställning genom att jobba med höjda energier, spelglädje och att sätta vissa repliker som inte fungerade. Det märktes att fokus och koncentration var lättare att uppbåda på den nya scenen, som om det fanns en gemensam känsla av att nu var det skarpt läge. Konceptet med enskilda repetitionstillfällen på scenen med Sanne innan föreställningarna sattes i system även i Stockholm. På så sätt fick skådespelarna en chans att fortsätta utveckla och förbättra sina scenprestationer ända fram till sista föreställningen.

Premiären bokades som en del av en konferens arrangerad av Konferensguiden, som finns inom föreningen Kultur och Kvalitet och är ett projekt som finansieras av Arvsfonden. Syftet med Konferensguiden är att skapa en plats där kulturarbetare med funktionsvariation kan prata om kultur, skapande och konstnärskap och efter föreställningen ordnades ett panel-samtal bestående av skådespelare och ledning från de två teaternas. Det visade sig vara ett utmärkt sätt att reflektera över pjäsen, projektet och samarbetet.

Vid denna premiär var alltså ensemblerna från Östersund och Göteborg på plats i publiken och efter föreställningen blev det fest med bubbel, frukt-spett och discolampor. Vikten av det sociala mötet för att skapa positiva känslor runt projektet blev tydligare än någonsin och skådespelare från samtliga organisationer pratade efteråt om denna fest som en av de roligaste händelserna från projektet. Alla gick upp på scenen och spelade sina roller samtidigt, parallellt med varandra! Det blev hysteriskt roligt, och det var häpnadsväckande hur mycket av scenerier och repliker som fanns kvar hos skådespelarna från Teater Phantastisk och Teater Barda, trots att det gått många månader sedan de gjorde sina föreställningar.

Vad tar verksamheterna med sig från projektet?

Teater Barda

Teater Barda insåg att de behöver arbeta mer med att låta skådespelarna gå in i en roll och spela någon annan än sig själva. De vill i framtiden lägga mer fokus på fortbildning och utveckling av skådespelarnas verktyg.

Hos Teater Barda finns skådespelare som har tyckt att maskläggning och smink varit ovant och obehagligt och som i projektet har genomgått en enorm utveckling på detta område.

På Teater Barda har turerna kring personalbyten, sjukskrivningar och organisatorisk oro under tiden som man genomfört Tårtanprojektet lett till att mycket fokus hamnat på att ta sig helskinnade igenom denna turbulenta tid. Inte mycket extra energi eller tid har kunnat läggas på att implementera nya idéer eller innehåll från projektet eller workshoparna, även om de har upplevts vara relevanta och intressanta. Detta belyser hur viktigt det är med arbetsro om en organisation ska kunna utvecklas.

Vad hade vi kunnat göra bättre om vi gjort projektet igen?

Under de två veckorna på plats i Östersund hade Moomsteatern med sig en inspicient under repetitionsveckan och en annan inspicient under spelveckan. Teater Barda upplevde det som rörigt för skådespelarna, när denna person plötsligt byttes ut. Teater Bardas skådespelare upplevde det också som förvirrande vem de skulle lyssna på då det kom till regi, eftersom det fanns en regissör, en projektpedagog och deras egna medarbetare. Det blev ottydligt för dem och något vi borde förklarat bättre.

Teater Barda upplevde även att kommunikationen mellan de två grupperna kring upplägget av de två Östersundsveckorna kunde varit bättre. De hade föredragit att vara mer förberedda på hur Moomsteatern arbetar med smink och förberedelser, samt hur man skulle se till att pedagogerna på plats var delaktiga och insatta i planeringen.

Teater Phantastisk

Teater Phantastisk upplevde att projektet skapade en uppmärksamhet runt dem i Göteborg, som gav ringar på vattnet. De har blivit kontaktade av andra teatergrupper och börjat inleda samtal om samarbeten. De upplever att de når ut bättre och att fler har fått möjlighet att komma och se vad de gör. De har inspirerats av arbetet och börjat tänka i nya banor runt verksamheten.

Teater Phantastisk har insett att en del av deras skådespelare både kan, och borde, utmanas genom lite högre krav. Att det är möjligt för deras skådespelare att arbeta med rolltolkningar. Men de har också sett vilka av skådespelarna som inte tjänar på att det ställs högre krav.

Teater Phantastisk tar med sig kunskaper om producentarbete, samt ordning och rutiner runt omkring föreställningen. De ser en möjlighet att i framtiden kunna träna mer på att producera teater och inte enbart göra dramaövningar. De ser fördelarna med att träna deltagare på att bryta rutiner, att öva på att i trygg miljö göra ändringar i schemat. De menar att det är viktigt att deltagarna har en begriplig tillvaro, men med alltför fasta scheman finns risk att man istället låser deltagare och tar ifrån dem möjligheter som de annars skulle ha fått väldigt mycket behållning och glädje av.

Vad hade vi kunnat göra bättre om vi gjort projektet igen?

Teater Phantastisk efterlyser flera tidiga möten mellan regissör och pedagoger, för att prata om upplägg, arbetsmetoder, förväntningar - och nyckelfrågan om hur vi förvaltar den kunskap vi genererar i projektet. De tror att vi hade tjänat på att låta skådespelarna träffas och jobba tillsammans under ett par tillfällen innan det var dags för repetitioner och föreställningar. Kanske hade detta kunnat förbereda skådespelarna bättre på vilka krav som skulle ställas, och bättre förstå vad projektet handlade om. De tycker att tidsramen under de två veckorna i Göteborg blev för snäv. Teater Phantastisks skådespelare är inte vana vid att arbeta så intensivt. Och medarbetarna på Teater Phantastisk var inte förberedda på vad det skulle innebära, vilket gjorde att de inte helt hann ta till sig det som dessa veckor handlade om.

Mosaikteatern

Mosaikteatern har i projektet samarbetat mer än vanligt med boende och anhöriga för att få skådespelare att komma till teatern i tid. Att passa tider är en viktig del av att kunna genomföra ett professionellt arbete och en faktor som inte alla deltagare är vana vid. Mosaikteatern har satt lite högre krav på skådespelarna genom att upprätta ett slags avtal där de har tydliggjort att skådespelarna inte kan vara med i föreställningen om de inte följer vissa uppsatta regler, så som att komma i tid. Detta ledde rent konkret till att en av skådespelarna som höll på att komma försent fick ta taxi för första gången i sitt liv. Det var tydligt att projektet var viktigt och att skådespelarna tog det på allvar.

Mosaikteatern upplevde att uppvärmningen som Moomsteaterns skådespelare höll i fungerade väldigt bra för deras skådespelare. De kände sig peppade och Mosaikteatern tänker att de vill fortsätta med denna typ av uppvärmning. De upptäckte också att en del av deras skådespelare hittade nya verktyg då de arbetade med rösten och det märktes skillnad på kort tid. Mosaikteatern arbetar i vanliga fall nästan uteslutande med det fysiska uttrycket i sina föreställningar, men blev genom projektet nyfikna på att jobba mer med rösten som verktyg.

Genom Tårtans föreställningar nådde Mosaikteatern ny publik, vilket var ett av deras mål. De upplevde att föreställningen och därmed teatern synliggjordes. De upplevde även en övervägande positiv känsla hos sina skådespelare, som fick nya kompisar med samma yrke och därmed en växande yrkesstolthet. De kommer att försöka spela mer barnteater än tidigare, eftersom de märkte av fördelarna med att möta en barnpublik. Mindre barn ser inte funktionshinder, och skådespelarna fick energi av att möta den unga publiken. De hoppas att detta kan leda till en ny och vidgad publik.

Med tanke på Moomsteaterns flaggskepp om att inspirera andra verksamheter till att bli fullt ut professionella teatrar där skådespelare anställs har Mosaikteatern genom projektet kunnat reflektera över detta. De tänker att det passar dem bättre att vara en daglig verksamhet och att skapa ett lugn runt det, men att det inte hindrar dem från att ändå vara så professionella som möjligt i sitt arbete och fortsätta att sätta konstnärliga mål.

Vad hade vi kunnat göra bättre om vi gjort projektet igen?

Skillnaden mellan organisationernas struktur blev tydlig där kommunikationen brast. Det som den ena tar för givet kan vara helt nytt för den andre. Förväntningarna på varandra, i det här fallet kring ansvar för biljetthantering eller att ensemblestöds funktion vid föreställning hade behövts klargöras. Samtidigt är det också genom att jobba tillsammans som dessa skillnader, i förväntningar och sådant vi tar för givet, synliggörs.

Under de förberedande workshoparna i Malmö slog projektdeltagarna gemensamt fast att de inte skulle likrikta skådespelarnas prestationer utan utgå från de uttryck de olika skådespelarna har. Men var går egentligen gränsen mellan rolltolkning och regi, och hur fungerar detta i praktiken då man bara har en gemensam repvecka? Mosaikteatern ägnade mycket tid åt att peppa sina skådespelare att kämpa med regin under repveckan tillsammans med Moomsteatern då mycket av det som de repeterat under förberedelsestiden inte helt fungerade i den version som Moomsteatern hade repeterat. Dock har skådespelarna i efterhand uttryckt att dom tyckte det var roligt.

Moomsteatern

Moomsteatern ville att metoder och arbetssätt som teatern har utvecklat ska kunna användas av fler, genom att stärka ledare och pedagoger som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer. Det gemensamma arbetet med Tårtan har varit ett bra sätt att synliggöra arbetsmetoder, även för Moomsteaterns interna verksamhet. Inte minst de av Moomsteaterns skådespelare som varit involverade i projektet har fått nya perspektiv på sitt arbete.

Utmaningen ligger i hur den kunskap som genererats ska leva vidare och vart den tar vägen då ledare och pedagoger som deltog i projektet slutar. Förhoppningen är att det skapar ringar på vattnet. Både i form av att verksamheterna anammar nya sätt att arbeta, men även då pedagoger rör sig vidare till andra verksamheter.

Behållningen har också varit att se hur skådespelare hos alla partners har fått nya perspektiv på sitt arbete och vågat utmana sig själva. Maskarbetet är ett exempel, där skådespelare som var ovana och därför rädda för att bli sminkade, trivdes till slut under maskläggningen. Det blev ett bra exempel på att inte ge sig direkt när man stöter på lite motstånd, utan att steg för steg uppnå sitt mål.

”Det var verkligen en enorm utveckling. Första dagen fick jag göra grund och ett ögonbryn. En vecka senare satt hon och ville ha mer hårspray och tyckte det var gött att sitta i sminket. Det var fint att se den utvecklingen.”

Malin, inspicient & sminkös Moomsteatern

Moomsteatern har lärt sig massor om de krockar som kan ske mellan kommunal daglig verksamhet, och viljan att driva en professionell teaterverksamhet. De stoppklossar och insikter som stötts på inom projektet kan Moomsteatern ta med sig vidare in i framtiden, då de arbetar för en inkluderande scenkonst över hela landet.

Projektet var början till byggandet av ett nätverk för teatrar som arbetar med skådespelare med funktionsvariationer. Genom projektet knöt vi en tätare kontakt med föreningen Kultur och Kvalitet, inte minst via dom konferenser som genomfördes av *Konferensguiden*. Föreningen verkar för att kulturarbetare med intellektuella funktionsvarianter ska ha möjlighet att vara en del i samhällets kulturliv. De har redan ett stort nätverk av kulturarbetare och konstnärligt drivna organisationer, som vi kan bygga vidare på tillsammans.

Vad hade vi kunnat göra bättre om vi gjort projektet igen?

Under de tidiga workshoparna i projektet borde vi ha diskuterat mer ingående hur den pedagogiska kunskapsöverföringen skulle ske. Vi kunde ha bett varje organisation ta fram en plan för vilka personer som skulle tillgodogöra sig kunskapen och hur den sedan skulle förvaltas. Och vilka förväntningar som fanns på arbetet. Projektledare/pedagog Sanne Hellberg drev processen med utvärderingar och reflektioner, vilket har varit ovärderligt, men kanske hade ett större ansvar kunnat läggas på vardera organisation att skapa frågeställningar och driva den kunskapsgenererande processen.

Vi ville i högre grad att organisationerna skulle skapa fler potentiella samarbeten genom att knyta an till lokala verksamheter. Den främsta orsaken till att detta inte har skett i den utsträckning vi ämnade är att det mesta av fokusen har hamnat på metoderna i det konstnärliga arbetet tillsammans med skådespelarna. På Moomsteatern finns en hel organisation bakom skådespelarna som arbetar med producentskap, publikarbete och kommunikation utåt. En sådan organisation saknas hos de andra teatergrupperna och det hade varit intressant att titta närmare på hur detta skulle kunnat se ut inom ramen för de resurser som varje verksamhet har.

Moomsteatern ville kommunicera att manus och scenerier i Tårtan skulle vara ungefär detsamma i alla städer, men att däremot uttryck var fria att tolka för de olika skådespelarna - då det är just skådespelarnas individuella uttryckssätt som ligger till grund för hur Moomsteatern arbetar. I efterhand blev det tydligt att pedagogerna hade helt olika föreställningar om vad begreppet rolltolkning innebar. Detta hade kunnat tydliggöras om Moomsteaterns regissör och pedagog haft workshopar tidigare i processen hos de olika verksamheterna, tillsammans med regiassistenter, pedagoger och skådespelare.

För att underlätta det rent tekniska och organisatoriska runt att komma med Tårtan till en ny stad borde vi innan Moomsteatern anlände ha genomfört produktionsmöten i varje stad (kanske via digital konferens) mellan pedagoger, regissör, projektledare, tekniker och inspicier för att klargöra förväntningar, dela på uppgifter och skapa större utrymme för pedagogernas lärande.

“Upplevelsen har varit viktig för mig. Jag har lärt mig att ta kritik på ett bättre sätt. För fyra år sedan hade jag inte tagit kritik så bra. Men hos Mooms blev det ingen stor grej, man gick vidare bara.

Tidigare när jag arbetat med teater har jag alltid fått lov att gå utanför manus, att improvisera. Nu fick jag inte det, jag behövde hålla mig innanför ramarna, det var nytt för mig. Jag var lite orolig över det. Någon gång kapade jag någons replik, det fick jag allt höra sen! Men jag lärde mig att det inte bara handlar om dig själv, missar du en replik förstör du för fler än dig själv.

Närvaro tycker jag är a och o. Det var bra att det var krav på närvaro, för då är man ju skådespelare på riktigt. Det är inte motiverande annars. På daglig verksamhet passar jag inte alltid tider, när jag inte tycker det är roligt så vill jag inte gå dit. Nivån kan ibland kännas för låg. Moomsarbetet blev nästan som ett test. Om jag klarade att hålla tiden i åtta veckor, då skulle jag kanske kunna klara ett riktigt jobb. På eftermiddagarna när jag kom hem från teatern var jag oftast helt slut. Men jag klarade det, och det var skitkul.

Nu tänker jag att jag är på väg bort från daglig verksamhet. Jag har fått praktik på, och jobbar på en ventilationsfirma idag. Jag älskar det! De har också krav, men de anpassar jobbet så att jag kan klara av det. I framtiden kanske jag kommer få truckkort på jobbet. Jag fixade min praktikplats helt själv, vilket jag är grymt stolt över!”

Isak, skådespelare Frösunda Annorlunda

KONKRETA TIPS

till dig som arbetar tillsammans med skådespelare
med intellektuella funktionsvariationer

Vikten av att välja ett syfte

Att aktivt välja syftet med er teatergrupp är till stor hjälp för att styra verksamheten i en viss riktning, och för att alla i organisationen ska vara överens om åt vilket håll ni drar. Ett syfte gör det tydligare att se vilka aktiviteter och projekt ni ska satsa på som verksamhet, och gör det lättare att hitta ett upplägg som passar för just det ni vill uppnå.

Om personerna inom organisationen drar åt olika håll och har olika syn på ert arbete och vad det ska uppnå kommer ni att odsla energi, göra val som kanske känns fel i efterhand och kanske även hamna i konflikter. Vill ni börja på en viss nivå, men siktar mot att uppnå något annat i längden krävs det beslutsamhet och att gruppen är överens om målen.

I många fall är grupper som arbetar med skådespelare med funktionsvariationer en del av en kommunal daglig verksamhet. Om gruppen sätter upp mål som är annorlunda från de kommunala kan det bli krockar som leder till att man motarbetar varandra. Försök i så god mån det går att skapa en bra dialog med er kommunala huvudman och arbetskonsulent om vad det är ni siktar på.

Att ha bestämda och uttalade syften är även ett hjälpmedel i kommunikation utåt. Det blir tydligt vad verksamheten står för gentemot nya och gamla deltagare, anhöriga, publik och omvärld. Det blir tydligt för alla vad man kan förvänta sig av verksamheten, och samtidigt gör man det tydligt vad man *inte* kan förvänta sig.

Individerna först eller verksamheten först?

Verksamheten kan ha som syfte att finnas till för individerna som är deltagare. För en teaterverksamhet kan det innebära att man behöver anpassa produktionerna och aktiviteterna efter de enskilda deltagarnas viljor eller utvecklingsmål. Det behöver inte betyda att man har lägre konstnärliga ambitioner.

För att inte tappa teateridentiteten är det viktigt att man ser till att locka deltagare som vill göra det verksamheten avser att göra, alltså att spela teater. Tydlig kommunikation blir viktigt, annars riskerar man att verksamheten glider över till att bli något annat än en teater.

Att verksamheten går före individen innebär att verksamheten inte finns till för att tillfredsställa de deltagande skådespelarnas behov. En konstnärlig idé eller ett projekt går före enskilda deltagares viljor och önskemål, och skulle en skådespelare tröttna på teater så kommer verksamheten inte att byta spår för att tillgodose den individens nya intresse. Det behöver inte betyda att man slutar att lyssna, bry sig om hur individerna mår, ta in åsikter och ständigt förbättra sig för att skapa engagemang och lust att arbeta hos de skådespelare och andra medarbetare som finns i verksamheten.

Återigen är det viktigt att förmedla till nya deltagare (och ofta även anhöriga) samt påminna gamla deltagare om vad det är som verksamheten handlar om. Att jobba mot känslan av att Vi är viktigare än Jag, men att alla är viktiga. Skådespelare som spelar en stor roll i pjäsen är lika viktiga som skådespelare som spelar en liten roll eftersom det handlar om helheten. Men som ledare för verksamheten behöver du också ta beslut om att låta den ena synas mer än den andre. Det kan också vara bra att ha en plan för hur man på ett bra sätt hjälper deltagare ut ur verksamheten, ifall det visar sig att den inte passar dem.

Fyra exempel på syften

1. *“Vi ska skapa kvalitativ scenkonst genom att låta publikens upplevelse stå i centrum”*

När publikens upplevelse hamnar före skådespelarens måste man ställa krav på skådespelaren. Den enskilda skådespelarens önskemål är underordnade regissörens vilja och den vision man har med teaterverket. Detta bygger på att det finns en vilja och motivation hos skådespelaren att vara just skådespelare. Om den viljan och motivationen finns kommer ni att kunna komma överens om de grundläggande reglerna så som att delta aktivt och fokuserat i repetitioner, hålla tider, lyssna på regissören. Ni kan även arbeta med förståelsen för att man är med i något som är större än den enskilda individen, men där varje individ är viktig.

Det gäller att skapa så bra grundförutsättningar som möjligt omkring skådespelaren för att den ska kunna fokusera på föreställningen och sin roll. Ni behöver hitta rutiner och arbetssätt för skådespelaren som minskar stress, skapar trygghet, lust och spelglädje. Men samtidigt arbeta med vad som förväntas av skådespelaren och det ansvar som den behöver ta. Ni behöver även arbeta med möjligheterna för skådespelaren att utveckla sina skådespelarverktyg.

2. *“Vi ska skapa och spela föreställningar”*

Att lägga fokus på själva teaterarbetet kan vara oerhört berikande och roligt för deltagarna. Det gäller att hitta en form där det fungerar att ha olika ambitionsnivåer, och olika uppgifter så att det finns något meningsfullt att göra för alla. Det behövs en regissör, en ledare som kan styra produktionen i en tydlig konstnärlig riktning.

Då ert mål är att spela er föreställning för en offentlig publik kommer ni att behöva arbetsinsatser från personer som kan befinna sig backstage under föreställningar, teknik, kostym, scenografi, musik, osv. För att nå ut till en större publik behöver ni även någon som har möjlighet att göra arbetsinsatser som producent, med marknadsföring och publikarbete. Det är viktigt att kommunicera detta med ansvarig chef, och se till att det finns tillräckligt med resurser för att genomföra riktiga produktioner.

3. *“Ge varje individ förutsättningar att skapa fantastisk, publik scenkonst”*

Detta kräver att deltagarna får kvalitativ teaterträning och erfaren, konstnärlig handledning. Skådespelarna måste få förutsättningar att bli tagna på allvar och få lov att skapa bra konst på riktigt. Det konstnärliga arbetet är beroende av att det sociala arbetet kring varje deltagare fungerar bra. Personal runt omkring behöver lägga tid på varje individ och kunna ge handledning och rådgivning. Vad behöver individen för att arbeta och skapa?

Genom en lite bredare formulering så som “skapa scenkonst” kan verksamheten ge möjlighet och arenor att uttrycka sig inom fler roller än som skådespelare. Till exempel som regissör, dramatiker eller liknande. Men om ordet “publik” ingår i syftet behöver verksamheten också arbeta med att tillhandahålla kanaler för scenkonstnärerna att nå ut med sin konst.

4. *“Personlig utveckling genom arbete med scenkonst”*

Kanske vill ni vara en plats där deltagarna kan delta i teaterarbete efter egna förutsättningar, lust och vilja. Teaterarbetet kan vara ett medium snarare än att lägga fokus på föreställningen som blir resultatet av det arbetet. Ni kan så klart ändå låta det arbetet resultera i en föreställning som ni spelar publikt. Fokus ligger på inkludering, förståelse, tydliggörande, delaktighet. Det blir oerhört viktigt att lyssna på varje deltagares önskemål om vad de vill få ut av verksamheten och hur de vill bli bemötta. Man kan arbeta med krav om detta finns som ett önskemål hos den enskilde deltagaren.

Reflektioner kring syfte

Våra fyra exempel på syften har några gemensamma komponenter: Alla vill arbeta med scenkonst med personer med funktionsvariationer. Alla är beroende av att den sociala grundtryggheten finns där. Alla vill arbeta med det konstnärliga. Alla arbetar utåtriktat mot en publik. Men de ser olika ut eftersom de har olika fokus - och det kommer att göra skillnad i ert arbete.

Tårtanprojektets verksamheter reflekterar kring syfte:

Sverker på Teater Phantastisk:

“Som jag ser det är syftet med Phantastisk att alla deltagare ska ha en meningsfull vardag, och skapa ett socialt sammanhang genom att producera teater tillsammans. Gärna med konstnärlig kvalitet. Syftet får inte bli ett sätt för oss personal att förverkliga oss själva genom verksamheten.”

Leia på Mosaikteatern:

“Vi kan inte säga att vi har ETT syfte, vi brukar säga att vi har två spår. Scenkonst och det sociala. De är beroende av varandra. Vi vill göra professionell scenkonst, vilket är direkt beroende av att vi gör ett professionellt socialt arbete. Vi jobbar också mycket med ledarskap och inkludering. Att alla ska få uttrycka sig själva. Först var det en som ville skriva en pjäs. Nu är det sex. Vi vill gärna ge alla möjligheten att förverkliga sina projekt, att själva ha en konstnärlig vision.”

Camilla på Teater Barda:

“Vårt syfte är att producera kvalitativ scenkonst och det är publikens upplevelse som är det primära. Men så klart måste våra skådespelare och alla rutiner runtomkring fungera, för att publiken ska få just det.”

Sandra på Moomsteatern:

“Moomsteatern bannlyste sociala och terapeutiska mål redan från början, just för att möjliggöra att lägga fullt fokus på det konstnärliga och på publikens upplevelse. Detta står inte i motsats till att skapa en arbetsmiljö där alla trivs, det är arbetsgivarens uppgift att fokusera på hur vi möjliggör för alla att utföra sitt arbete. Men vårt syfte gör att våra skådespelare kan släppa sina diagnoser och fullt fokusera på sitt yrke och sin konstnärliga utveckling. Det är genom att redan från början bestämma sig för att syftet med verksamheten är publikens upplevelse och utveckling som vi kommit till den punkt vi är idag.”

Krav som arbetsmetod?

”Att ställa krav” som arbetsmetod är inte något som passar alla skådespelare i daglig verksamhet. För de som trivs med det så kan krav dock vara mycket utvecklande. Att anpassa svårighetsgraden i arbetet bör inte bli att automatiskt anpassa alla föreställningar och uppgifter till de personer som har de minsta förutsättningarna att jobba med högre krav. För skådespelare med större kapacitet att bli utmanade kan resultatet bli att de inte får chans att utvecklas och att arbetet blir meningslöst och tråkigt.

”Jag tycker inte det är jobbigt med krav eller tillsägelser, jag känner mig hjälpt att utvecklas. Har man inga krav, vad är meningen då? Alla jobb är ju krav, vad man än gör. Man utvecklas av det ju! Jag mår bra av att få krav på mig.”

Wendy, skådespelare på Teater Phantastisk

Många personer med intellektuella funktionsvariationer har växt upp i en miljö där det är svårt att göra fel. De kan vara vana vid att få en feedback om att allt de gör är duktigt och bra. Att alltid ha möjligheten att tillgripa hjälp när de stöter på ett hinder kan göra att personerna kan ha hindrats i sin möjlighet till utveckling. Att uppmuntra till att klara saker själv kan bli en enorm vinst för individen.

Hur tänker Teater Barda runt att jobba med krav?

Hos Teater Barda har fenomenen att ”slappa” eller ”skolka” helt försvunnit, där är numera arbetsmoralen extremt hög. Det är en stor skillnad mot hur det såg ut i början då det fanns väldigt mycket konflikter i gruppen och mycket arbetstid gick åt till att reda upp olika bråk och intriger. Allt eftersom åren har gått har man gjort det väldigt tydligt att ”när vi jobbar, så jobbar vi”.

”Det handlar jättemycket om bemötande. Om nån mår lite dåligt och direkt får en klapp på ryggen och slipper jobba. Då blir det lätt *ooo jag mår nog ännu sämre än vad jag gjorde från början*. Att ge näring åt den där känslan hjälper ingen. Ibland måste man faktiskt vara lite *känn inte efter, det går nog*. Man får pusha lite, och i de flesta fall innebär det att det snart känns mycket bättre. Däremot mår man ju sämre om man struntar i att göra något som man borde göra.”

Camilla, produktionsassistent Teater Barda

Konflikter som uppstår inom gruppen hos Teater Barda får deltagarna lösa själva, i pausen, inte under arbetet. Från början behövde skådespelarna även mycket praktisk hjälp, flera hade assistenter med sig och fick hjälp med sådant som ombyten och matlåda. Dessa assistenter arbetades bort rätt raskt, då alla skådespelare kunde klara av både ombyten och matlådor själva. Under lång tid har man i Teater Barda jobbat med små, men absoluta krav:

- Du ska vara i tid.
- Du ska vara ombytt när jobbet på scenen börjar.
- Du ska själv hålla reda på dina grejer.
- Du måste vara aktiv i att lösa saker själv.

Teater Barda har gjort det mycket tydligt för skådespelarna att det inte är oetydligt om någon är där eller inte. Alla är viktiga. Om en av skådespelarna är hemma går det inte att spela föreställning. Hos Teater Barda arbetar man med information direkt till skådespelarna, inte till boenden, föräldrar eller gode män. Skådespelarna lär sig på det sättet att förhålla sig till informationen, och att ansvaret ligger på dem. Dyker det till exempel upp en tandläkartid som krockar med arbetet så hjälper Teater Barda till genom att uppmuntra till handling. ”Ändra din tandläkartid, här är telefonen, gå och fixa det.” Ingen bär skådespelarnas matlådor eller torkar bordet där de har suttit. Det får de göra själva, precis som alla andra medarbetare på Estrad Norr.

”Våra skådespelare har vuxit enormt med att få krav ställda på sig. Det blir tydligt vad du ska göra, och du får en chans att växa med uppgiften. När du klarar uppgiften känner du dig stolt. Våra skådespelare har även börjat ta ansvar för andra, inte bara sig själv. Krav hjälper en att växa som människa, och i ett samhälle.”

Camilla, produktionsassistent Teater Barda

Hur tänker Moomsteatern runt att jobba med krav?

Moomsteatern har god arbetsmoral bland skådespelarna, men märker viss skillnad i inställning till olika arbetsuppgifter. Samtliga skådespelare har en förståelse för sitt ansvar och det viktiga i närvaro då det gäller repetitioner och föreställningar. Detta är något som ligger i den absoluta grunden för Moomsteatern och som de har arbetat med sedan starten. Precis som på Teater Barda råder en samstämmighet runt "när vi jobbar så jobbar vi" och att både repetitioner och föreställningar faller om inte alla skådespelare är närvarande. Men att ta ett större ansvar för arbetsuppgifter utöver själva teaterproduktionsarbetet är relativt nytt på Moomsteatern. Det kan röra sig om att det schemaläggs städning, för att hjälpas åt att ta ansvar för arbetsplatsen, eller träning, för att ta hand om den kropp som är ens verktyg som skådespelare. I dessa uppgifter märks en svagare arbetsmoral. Teatern arbetar kontinuerligt med samtal om detta, och försöker skapa en föreståelse för att om någon är borta så innebär det att andra behöver göra mer.

Eftersom Moomsteatern är en arbetsplats där skådespelarna är anställda, och inte deltagare på en daglig verksamhet, arbetar Moomsteatern ständigt med att utvidga kraven på ansvarstagande för sitt arbete. Detta är fullt möjligt tack vare tydliga rutiner och schan, och genom processer med medarbetarsamtal både individuellt och i grupp. Nya skådespelare lär sig efterhand vad som förväntas av dem och i arbetsgruppen finns inspicenter och ensemblestöd som handleder skådespelarna in i arbetet. De krav som ställs kan vara:

- Ha med dig ditt manus, och penna, till repetition.
- Träna på din text enskilt då det finns tid för detta.
Moomsteatern anpassar sina manus efter skådespelaren.
En del läser och en del lyssnar på en inspelning av manus.
- Delta alltid i uppvärmning och övningar.
- Kom i tid, var ombytt och redo att starta när repetitionen börjar. Toalettbesök, ombyte och kaffe måste vara klart innan arbetet startar.
- Lyssna på regissören och följ instruktioner efter bästa förmåga. Med under repetitioner finns alltid en inspicient som kan hjälpa till ifall du inte förstår.
- Häng upp din scenkostym och underställ på rätt plats.

- Lägg tillbaka din handrekvisita på anvisad plats.
- Ta ansvar för att ha en vattenflaska (med vatten i) med dig till repetitionen.
- Ta med matlåda eller handla lunch på egen hand, samt vid behov ta med lämpligt mellanmål att äta i pauser.
- Delta aktivt i fortbildningsaktiviteter, träning och städning.
- Delta på schemalagd representation (t ex genom att ta emot studiebesök eller träffa journalister).
- Delta under de turnéer som görs. Där rör det sig framför allt om att kunna hantera att resa, bo på hotell och klara sig utanför hemmet under flera dagar och ibland veckor i sträck.
- Hjälp dina övriga kollegor efter förmåga och stötta dem som är nya på teatern.

Att ha tydliga förväntningar och arbetsuppgifter, ordning och reda på grejer, och att verksamheten försöker se till att skapa så fasta rutiner som möjligt hjälper till att hålla nere stressnivåerna hos både skådespelare och övrigt team när tiden för premiär närmar sig. Moomsteatern använder också tydliga veckoscheman som verktyg för att skapa trygghet, men arbetar då med förståelsen för att scheman ser olika ut från vecka till vecka beroende på vilket arbete som ska göras. Då det är dags för repetitioner läggs fokus helt på detta arbete och tack vare rutiner och tydliga förväntningar genomförs en repetitionsperiod på ungefär nio veckor. Det förberedande arbete och fortbildning som sker under de perioder då man inte är i repetition eller föreställning blir också till verktyg under repetitionsperioderna.

Hur tänker Teater Phantastisk runt att jobba med krav?

Teater Phantastisk jobbar inte alls med krav. Istället vill man skapa en tillförlitlighet och en trygghet hos skådespelarna så att krav aldrig ska behövas. De jobbar därför över lång tid, och alltid med tydliggörande stöd. Förhoppningen är att det ska vara så krattat så att det aldrig ska behövas sättas någon press på individerna för att få ihop det. Hos Teater Phantastisk vill man att arbetsplatsen ska ha en lugn atmosfär och en känsla av kravlöshet. Man tycker ändå att skådespelarna kan känna av när det verkligen blir skarpt läge och att de gör det bästa av det.

Hur tänker Mosaikteatern runt att jobba med krav?

Mosaikteatern menar att de inte arbetar med krav, men de arbetar med konsekvenser. Kommer man inte till passen och dyker man inte upp på repetitioner så får man ingen huvudroll. På Mosaikteatern finns ett stort behov av tydlig struktur i verksamheten, det händer ibland väldigt mycket samtidigt och det kan bli rörigt med många personer och projekt igång samtidigt. Därför arbetar de, precis som Moomsteatern, med schema som verktyg för att individerna ska veta vad som händer och vad som är deras uppgift.

Blandade tips för smidigare upplägg:

Curla mindre. Hjälp skådespelarna att hitta rutiner, eller lära sig nya förmågor för att klara av att lösa uppgiften istället för att lösa problemet åt dem. Glömmmer man till exempel mellisfrukten hemma kan man lära sig att själv gå och handla en ny.

Planera schemat så att skådespelarna har en rimlig chans att hinna med sina arbetsuppgifter. På Moomsteatern har man till exempel uppsamlingstid en halvtimme innan själva arbetet börjar. På så sätt finns tid att byta om, gå på toa och fika. Dessutom innebär det en liten bufferttid för sena färdtjänster. Hos Teater Barda har ensemblen kommit ännu ett steg längre i sin självständighet, och skådespelarna tar själva ansvar för att komma i lagom tid så att de kan vara färdiga att börja arbeta vid en viss tid.

Våga prova att köra längre arbetspass och skippa raster. Varje rast blir i värsta fall ett tillfälle att starta igång konflikter och tappa fokus från scenarbetet.

Gör det lätt att göra rätt. Se till att det finns en tydlig plats där rekvisita och kostym ska läggas tillbaka. Acceptera inte att rekvisita och kostym lämnas på fel plats, se till att skådespelarna hänger tillbaka sina grejer.

Skapa och håll fast vid uppsatta (fungerande) rutiner i föreställningsperioder. Gör inga ändringar om det inte är absolut nödvändigt eller om rutinerna förstör mer än de hjälper. Stressen är hög nog som den är.

Arbeta med repetitioner även under föreställningsperiod. Många skådespelare behöver uppdateras och påminnas kontinuerligt för att inte glömma bort och oavsiktligt ändra/trappa ner sitt spel/börja improvisera/sväva iväg.

Planering

Att planera både kort- och långsiktigt är viktigt. Verksamheten sparar mycket tid och energi på att ha ett system för planering som fungerar. Produktion-planeringen för den föreställning som jobbas med behöver gå hand i hand med den mer översiktliga planeringen för det vardagliga arbetet. För att få med sig alla i planeringen och förståelsen för den kan det vara bra att fundera över mötesstrukturer. Vilka regelbundna möten bör vi ha, vad är syftet med dessa och vilka bör vara med?

Planeringen på Moomsteatern:

Moomsteatern planerar sin repertoar ungefär två år i förväg och har en ledningsgrupp som ansvarar för den långsiktiga planeringen. En gång i halvåret, i slutet av varje säsong för att förbereda inför nästa, träffas stab och ledning utan skådespelare för att se över kommande års planering. På Moomsteatern sker många aktiviteter på ett år, förutom att genomföra två till tre nya produktioner görs fortbildning, turnéer av föreställningar som satts upp tidigare år, och ett flertal projekt i samarbete med andra organisationer. Ledning och stab består av ungefär tio personer, så planeringen är A och O för att få det att fungera.

Kvartalsscheman lämnas ut för att ge en överblick till alla, och dessa kompletteras med mer detaljerade veckoscheman till skådespelarna. Var tredje vecka samlas hela personalen, inklusive skådespelare, i personalmöten. Övriga möten är uppdelade så att de personalkategorier som behöver finnas med i ett möte gör det, så att inte kollegor "sitter av tid" på möten som de inte behöver vara involverade i. Under produktionstiden hålls produktionmöten en gång i veckan med det konstnärliga teamet, tekniker och producent.

Planeringen på Teater Barda:

Eftersom Estrad Norr, där Teater Barda är en del, är en teaterinstitution med regionalt uppdrag har de en budgetplanering som kräver en förhandsplanering på ungefär 2,5 år. Därför har Teater Barda sin planering och repertoar klar långt i förväg. Scheman går ut till skådespelarna minst ett halvår i förväg, för att alla ska kunna planera jobb och semester. Teater Bardas schema trumfar allt annat, du kan till exempel inte planera en resa mitt under föreställningsperiod. Det är en förutsättning att skådespelarna accepterar detta för att kunna vara med i truppen. Under produktionsperioderna på Teater Barda hålls produktionmöten varje vecka.

Planeringen på Teater Phantastisk:

På Teater Phantastisk repeteras teater en dag i veckan. Övriga dagar innehåller dans, musik och övrigt skapande. Gruppen har återkommande verksamhetsmöten där det görs en gemensam Att göra-lista som sitter uppe i personalrummet. När en uppgift blivit gjord stryks den från listan.

Under produktionen av Tårtan gjorde Teater Phantastisk en lång tidslinje med det övergripande upplägget för repetitionerna. Där kunde alla se varje reptillfälle fram till premiär, och de strök sedan över det som blev gjort. Schemat upplevdes som tydligt, eftersom skådespelarna konkret kunde se att saker bockades av, och när tiden för premiär närmade sig.

Planering på Mosaikteatern:

På Mosaikteatern finns två dagar i veckan avsatta som rena teaterproduktionsdagar, de övriga dagarna används åt löpande fortbildning i improvisation, dans och fysisk träning. Personalen har verksamhetsmöte varje vecka där de tar upp vilka uppgifter som behöver göras, och delar upp dessa emellan sig. Skådespelarensemblen har arbetsplatsträff varje vecka, där de turas om att vara ordförande och sekreterare. Inför produktioner delar personalgruppen upp vem som är ansvarig för vilken uppgift, det finns inga fasta roller. De brukade inte genomföra renodlade produktionsmöten innan Tårtanprojektet, men tog med sig nya rutiner efter projektet där de nu har regelbundna produktionsmöten.

Skådespelarna i Tårtan ger tips för att planera en bra Daglig Verksamhet:

“ Gör ett schema över vad som ska hända varje dag. Fyll arbetstiderna med arbete, gör tydligt skillnad på arbete och rast. “

“ Visa att tiden är viktig, genom att sätta igång arbetet den tid som står på schemat. Pedagogerna ska föregå med gott exempel och komma i tid. Daglig verksamhet kan ibland kännas som att man försöker slå ihjäl tid, att man inte ser på tiden som värdefull och användbar. Kanske kan vi göra fler och svårare föreställningar? “

“ Var inte för många deltagare samtidigt, det blir rörigt och snackigt. Att vara åtta i en grupp är rätt lagom. “

“ Visa att ni tycker att alla deltagare är viktiga. Om man har så många deltagare att det känns skönt när några är borta, då har man för många deltagare! Alla har rätt att känna sig behövda och saknade. Det betyder att man är viktig. Viktigt för teatern och viktig för det jobb man gör. “

“ Alla är olika. Man kan inte ha så låg nivå på det man gör att de som klarar av mest inte får chans att utvecklas. Då blir man inte motiverad och söker sig härifrån till slut. Alla måste få en utmaning på *sin* nivå. Försök att dela upp gruppen om det är stora skillnader. “

“ Använd inte deltagare som extrapersonal. Vi som är högfungerande ska inte behöva ta hand om våra kollegor, det blir helt fel. “

“ En del av oss vill fokusera på att vara skådespelare och inte delta i arbetet med att bygga dekor. Personer som är intresserade av teknik, scenarbete, scenografi och annat ska få möjlighet att göra det, men har man gjort det några gånger så vet man efter ett tag om man är intresserad av det eller inte. Och alla är inte intresserade av det! Några vill stå på scenen och spela teater, sjunga och dansa, punkt slut. Det borde gå att dela upp gruppen hellre än att alla ska göra allting. Om några deltagare sitter i ateljén och bygger rekvisita kan ju andra, som inte är intresserade av det, träna på manus samtidigt. De skådespelarna kan ju då få möjlighet att få, och klara av, mer utmanande och svåra roller. “

“ Gör inte saker åt oss, vi lär oss ingenting av det. Visa oss hellre, och stötta oss när vi försöker själva. “

“ Våga prova att göra olika slags föreställningar. Man måste inte jobba fram en föreställning utifrån gruppens önskemål och erfarenheter varenda gång. Var inte rädda för att dela ut ett färdigt manus, vi är flera som mår bra av tydligheten det kan ge, och som gillar utmaningen att lära sig text. “

“ Vård och omsorgspersonal i publiken är sämst! De börjar svara i telefon och sånt. En person somnade mitt under en föreställning en gång, man undrar ju om de aldrig varit på teater förr! Det är mycket daltande och ”vad duktig du är”. De personerna verkar inte märka om föreställningen eller prestationen är bra eller dålig. Det är som att de tror att vi skådespelare inte borde kunna någonting, så då blir allt vi gör ”bra”. “

“ Barn gör ingen grej av att vi har olika funktionshinder, de ser bara föreställningen. Det är befriande. Ungdomar är också roligt att spela för. Då kan man snacka efteråt, de delar med sig av tankar och känslor. Det känns bra, då vet man att man har gjort rätt. Det känns bra att vi har något att ge, man känner sig stolt. “

Exempel på fortbildning för skådespelare

Moomsteatern arbetar kontinuerligt med fortbildning för sina skådespelare. Denna sker framför allt under de perioder då man inte repeterar eller spelar föreställning och är till för att bättra på verktygen för att kunna utföra sitt arbete. Exempel på Moomsteaterns fortbildning för skådespelare är att de:

- Ser föreställningar på andra teatrar och har ett efterföljande samtal om det de sett. Det innebär också att de lär känna stadens kulturutbud.
- Ser på film och tränar på att analysera det de ser.
- Gör studiebesök på andra teatrar.
- Har improvisationsträning och dramaövningar.
- Medverkar i sångträning och talträning. Det kan röra sig om både musik- och rytmträning, men även om att öva sin röst eller metoder för röstuppvärmning.
- Går på fysisk träning, för att öva upp kondition, styrka, smidighet och koordination.
- Gör research inför kommande produktioner genom att till exempel besöka platser relaterade till manuset, läsa böcker, titta på film, eller leta information som de sedan redovisar för övriga gruppen.
- Tränar på engelska för att skapa en större delaktighet i de internationella projekt som Moomsteatern deltar i.
- Förbereder för turnéer genom att läsa om nya platser man ska besöka.
- Deltar i så kallade nyhetsstunder där de diskuterar vad som händer i världen eller på ett tema som hör ihop med kommande produktion. För att utöka allmänbildningen och skapa en större förståelse för de pjäser som spelas på teatern.
- Skapar samtal som handlar om arbetsmiljö. Hur bemöter vi varandra på ett respektfullt och trevligt sätt? Hur skapar vi en god arbetsmiljö för alla?
- Lär sig lägga mask, på sig själv eller på en kollega.
- Övar på att leda en grupp, genom att hålla i dramaworkshops, internt eller för externa besökare.
- Skapar egna projekt baserat på vad individen behöver eller vill lära sig mer om. Till exempel prova på att skriva, laga kostymer, dekormåla eller regissera kollegorna i workshopliknande format.

Regiarbete

“Regissörens ansvar är att hålla uppe den allmänna känslan av att *allt löser sig* fram till premiären.”

Sanne, pedagog och projektledare Tårtanprojektet

Då Moomsteaterns kontnärliga ledare Per Törnqvist arbetar med regi börjar han sällan att arbeta med helheten, utan tar föreställningen steg för steg, så att skådespelarna får en chans att klara arbetet. Det ska inte kännas stort, tungt, och övermäktigt. Det ska vara lätt att lyckas övervinna de krav och svårigheter som ställs bit för bit, så att skådespelarna motiveras att gå vidare.

Moomsteatern utvecklar strategier för varje individuell skådespelare att hitta motivation att kämpa. Det kan innebära att man både påminner om vad deras arbete innebär, eller att man ger pepp genom att påminna om vad deras individuella mål och drömmar är och att föreställningen är ett steg i den riktningen.

När rollsättning görs så tas hänsyn till vad skådespelarens styrkor är, så att den i bästa fall får lysa med sina verktyg, men det ges också samtidigt utmaningar som kanske tar den i en ny riktning. Det är farligt att måla in någon i hörnet som heter “det här klarar den inte av”. Åren på Moomsteatern har visat att det som en skådespelare inte klarar av under en repetitionsprocess kan den mycket väl klara av under nästa. Men man får heller inte vara rädd för att stryka, ta bort och ändra ifall en utmaning visar sig vara allt för stor.

”Arbetet ska innebära en utmaning, men samtidigt vara något som ligger inom räckhåll för skådespelaren att lyckas med.

En utmaning är faktiskt ingen utmaning om man klarar den på första försöket...”

Per, konstnärlig ledare Moomsteatern

Under regiarbetet i Tårtan arbetade Per till exempel med att:

- Förklara bakgrund och vad som hände i varje scen. Samt ge instruktioner om vad de olika karaktärerna ville.
- Arbeta tillsammans med skådespelarna på scenen. Genom att stå med skådespelarna på scenen och läsa med i manus och visa med kroppen hur han menar, vilken position på scenen skådespelaren ska ha och vilken känsla han är ute efter.

- Komma med övergripande instruktioner för vilken känsla själva scenen skulle ha.
- Uppmuntra skådespelarna att prova nya saker, att inte fastna i det de redan provat.
- Hålla uppe en positiv stämning. Undvika att traggla tills skådespelarna blir trötta och negativt inställda. Ta många små minipauser, och avsluta repetitionerna när känslan fortfarande är bra.

Skådespelarnas reflektioner om hur en regissör ska jobba:

”Henrik (konstnärlig ledare Teater Barda) har aldrig varit rädd för att säga vad han tycker om hur vi är på scenen. Är det asdåligt så säger han det. Men han säger också vad han tycker vi ska göra för att det ska bli bättre.”

”Jag tycker om när ni säger vad jag ska göra. När man ska sluta eller fortsätta. När jag får veta om jag gör rätt, eller om jag ska prova något annat.”

”Jag tycker inte det ska vara så mycket krav. Jag tycker inte om när det är för många som ska säga hur jag ska göra, jag vill ha lite frihet på scenen!”

”Att ställa krav på dig som skådespelare är inte taskigt. Regissören säger ju egentligen: Jag ger dig förtroende att göra den här rollen, och jag tror att du kan klara av det.”

”Ibland kan det bli för många olika personer som säger hur man ska göra. Det blir lite rörigt, för de säger inte alltid samma sak. Det är lättare att lyssna på en person.”

Det är viktigt att påminna sig om att vad en skådespelare kan privat och vad den kan på scenen ofta är helt olika saker. Rollen på scenen kan få bli som en paus från ”sig själv”. En skådespelare kan vara blyg utanför scenen men ha ett fantastiskt rikt uttryck framför en publik. Någon kan ha svårt med ord och tal, men funka jättebra sceniskt när den får lov att använda andra röstuttryck som att skrika, göra ljud eller sjunga. Prova er fram, och se möjligheter!

Pedagogiska nycklar

Pedagogen Sanne Hellberg har följt med under hela Tärtanprojektet och arbetat med skådespelare i samtliga verksamheter. Hon har sammanställt en rad reflektioner kring det praktiska arbetet på scenen:

Alla skådespelare är unika. Min viktigaste reflektion är att släppa tanken på att en metod eller ett sätt att arbeta ska fungera på alla. Varje skådespelare måste bemötas som en helt unik individ, med olika förutsättningar för förståelse, och med ett helt unikt uttryck.

Alla har förmåga. Alla är kompetenta. Om jag som pedagog tvivlar på detta kommer jag aldrig att få något resultat.

Jobba med självförtroendet. För många skådespelare är den stora utmaningen inte själva skådespeleriet utan en svag tro på sig själv och att man klarar av det. För mig har det varit jätteviktigt att skapa en relation där skådespelaren känner förtroende för mig som pedagog, och tillsammans hitta sätt att komma över de psykologiska trösklar som skådespelaren satt upp för sig själv.

Utgå från skådespelarens uttryck. Har jag redan sett ett slutresultat för mitt inre, kommer skådespelaren med största sannolikhet att misslyckas med att gestalta just det. Det handlar om att arbeta med det som finns, det som dyker upp, och förstärka och förfina det.

Jobba med texten separat från repetitioner på golvet. Jag tycker att inlärnin- gen går snabbare om man separerar textrep och aktionsrep. Jag använder hellre sufflering som verktyg på scenen, än att alla ska gå runt och läsa i papper.

Kolla av om skådespelaren förstår vad den gör på scenen. Vet de vem de föreställer, vem de pratar med och varför de säger det de säger? Förstår skådespelarna vad som händer i föreställningen i stort och sin roll i det hela?

Det är ovärderligt att få tid att arbeta en och en med skådespelarna. Gå iväg i ett eget rum, ta en promenad, snacka och testa rollen. Utan blickar utifrån, med risk att skämmas inför kompisarna kan man skapa en plats för nya experiment, nya försök, och hitta nya, bättre uttryck att sedan plocka in på scenen. Ensamarbete ger en möjlighet att verkligen gå in i en roll, utan att tänka på en publik. Här försvinner direkt olater som att skratta åt sig själv.

Vissa personer behöver upprepa saker varje dag för att minnas. Fungerar det, så lägg in enskild reptid för detta. En del behöver bildstöd för att komma ihåg. Hitta rutiner för när, hur och vem som ställer i ordning detta.

Prova att visa hur en scen ska spelas. Ibland har vi arbetat med att jag spelade rollen bredvid skådespelaren utan att säga eller teckna några instruktioner alls, utan rakt av visa hur jag vill att den ska spelas. Det blir konkret och tydligt.

En del skådespelare spelar med små uttryck. De små uttrycken är svåra att nå ut med från scenen och passar kanske inte i föreställningen. Det kan hjälpa att spela bredvid/före fast oerhört överdrivet. Jag har märkt att när jag själv spelar över, och är ännu pinsammare, så känns det inte lika utsatt för skådespelaren, som i många fall får mod nog att i alla fall våga prova att spela ut.

Vissa skådespelare vill improvisera. Bestäm er för en linje och håll er till den i ert projekt. Antingen bestämmer ni att det inte får förekomma några improvisationer eller så skapar ni fritt utrymme där improvisation uppmuntras. Någonstans mittemellan kommer att ställa till det för medskådespelare som behöver förstå strukturen.

En del skådespelare har ingen naturlig intonation/betoning. Detta kan såklart användas som ett unikt uttryck om det fungerar i föreställningen. Men vill man uppnå att repliken sägs med betoning på rätt ställe så har jag haft stor hjälp av att läsa repliken före och understryka hur repliken ska intoneras. Man kan också prova att spela in replikerna och låta skådespelaren lyssna på dom.

Många skådespelare går in i karaktär först när de får sin kostym och sina attribut. Att ta på sig andra kläder blir ett tydligt och konkret sätt att gå ur sig själv och in i någon annan. Om rekvisita ska användas av skådespelaren är det bra att öva in detta så tidigt som möjligt. Om kostym och rekvisita inte är klart förrän sent i processen så se till att det finns tillfälligt kostym och rekvisita.

Ge ärlig och konkret feedback. Många personer med intellektuella funktionsvariationer är vana vid att få beröm även om det de gör inte är så bra. Jag tycker att man ska vara ärlig, men aldrig elak. Våga be skådespelaren göra om flera gånger, ta om scenen tills du blir nöjd. Det schyssta är att utmana skådespelaren att utvecklas och steg för steg lära sig att ta emot ärlig feedback.

Ge beröm för arbetet istället för prestationen. Alla behöver känna sig uppmuntrade och sedda i sitt arbete. Inte minst när skådespelarna gör saker de uppenbart är nervösa inför, när de vågar prova något nytt eller försöker hålla uppe energin när de är trötta. Jag ger gärna beröm för arbetet de lägger ner, engagemanget, orken, modet, kämpaglöden och försöker fokusera mindre på prestation.

Ha kul tillsammans! Så ofta som möjligt vill jag skratta och ha roligt medan jag jobbar. Jag försöker hitta mina egna ingångar till skoj och skämt med alla skådisar. Jag tycker det är superviktigt att kunna skämta tillsammans.

Låt organisationen genomsyras av att arbetet är viktigt. Det är ovärderligt ifall alla medarbetare förmedlar att föreställningen är betydelsefull och att arbetet som varje skådespelare gör är viktigt.

Viljan är nyckeln! Finns det vilja hos skådespelaren att vara skådespelare, att stå på scenen, att möta publiken, så finns det hopp!

Skådespelarna i Tårtan ger tips om hur dom lär sig sina repliker:

“ Jag har stor hjälp av att skriva ner min regi och repliker så kan jag träna hemma också, då blir det lättare att komma ihåg. “

“ Jag ser till att ha egen tid ifred hemma. Först läser jag tyst inuti huvudet. Sedan lägger jag undan texten och försöker komma ihåg vad jag ska säga utan manus. Jag markerar de andras repliker, men lär mig inte hela. Jag läser högt för mig själv. “

“ Jag läser manus högt. Både min egen text och min medspelares repliker. På mitt boende hjälper personalen till att skriva ut manus på papper. Jag har manus på mejlen i mobilen också, så jag kan läsa tyst för mig själv på bussen till och från jobbet. “

“ Vi läste manus tillsammans i köket bakom scenen innan repetitionerna. Och när vi gick in och repade hade vi ingen text med oss utan fick hjälp av sufflören istället. Det fungerade mycket bättre än hur vi gjort tidigare när vi lärt oss text på andra sätt. “

“ Jag lär mig text och även regianvisningar genom att skriva ner allting, även mina scenerier. Jag ritar kartor och skriver ner alla mina repliker. Det hjälper mig att komma ihåg. “

Tips från skådespelarna i Tårtan till andra skådespelare:

“ Kom ihåg att titta på din medspelare när den pratar. Vänta in varandra. Ett tips är också att använda sig av kostymen för att gå in i rollen. “

“ Mitt bästa tips är aldrig backa från Frasse. Det visar att Sixten har högre status. Vi har jobbat med samspel, det hjälper att Frasse blir rädd, då är det lättare att spela farlig. “

“ Man måste ropa högt inuti ugnen, så publiken hör. “

“ Jag tänker man ska spela arg. Bra att peppa innan man spelar. Jag brukar säga yes yes yes för att få energi. “

“ Spela stort! Våga spela ut ordentligt. Lyssna på regissören och försök göra som den säger. “

“ Om du ska spela uttråkad, hitta nånting som du kan tänka på som gör dig helt uttråkad. När jag spelade så tänkte jag på min syster. Hon tjarar hela tiden så man blir helt trött. “

“ Ta det lugnt och ha roligt när du spelar. Drink mycket vatten, man kan bli hes. Man använder rösten på ett annat sätt, ha röstuppvärmning. “

“ Apan är rolig, barnen gillar apan, det tycker jag är kul. Se till att man har koll på hur man ska gå. Komma ihåg att dunka på bröstet. Dräkten är jättevarm, men man får stå ut för barnens skull. “

“ Om du ska spela att du är en apa så är mitt tips att titta på naturfilm med apor för att se hur apor rör sig. Jag har också tittat på Apornas planet. “

“ Att prata och sjunga väldigt artikulert och tydligt är mitt tips för att låta mer sur och barsk än man är. Att gå på ett bestämt sätt och sträcka på sig är också ett tips för att verka mer sur och auktoritär. Man kan föreställa sig att man är en elak polis/militär/SS-soldat . “

“ Om du är nervös när du ska sjunga -
låtsas att publiken sitter där nakna. “

“ Jag lärde mig manuset utantill tidigt. Det är bra för då kommer man inte så lätt av sig när man ska spela. Det hade inte känts så bra att komma av sig på scenen. “

“ Var inne i rollen och känn dig stolt över din roll.
Istället för att ge upp så är det bättre att försöka. “

Till dig som läst denna bok,

Vår ambition med Tårtanprojektet har varit att göra skillnad.

Hur kan vi stärka den kompetens som finns bland skådespelare med intellektuella funktionsnedsättningar? Hur kan vi inspirera verksamheter som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer att ta steg mot ett professionellt scenkonstliv? Hur kan vi inspirera det professionella kulturlivet att arbeta mot en inkluderande scenkonst? Hur skapar vi en framtid där skådespelare med funktionsvariationer faktiskt har möjligheten att arbeta som just skådespelare?

Frågorna som initierade projektet är frågor som vi fortfarande ställer oss och som vi kommer att fortsätta undersöka och driva tills vi ser en förändring på våra scener runt om i Sverige. Tårtanprojektet var ett litet steg på den vägen. Vill du vara med i nästa? Kontakta oss om du och din organisation vill bli en del av vårt nätverk, delta i kommande projekt, har frågor eller idéer!

Besök oss på moomsteatern.com

Slutligen vill vi rikta väldigt många tack till väldigt många människor som gjorde Tårtanprojektet möjligt!

Tack till Allmänna Arvsfonden för att ni trodde på idén och till vår handläggare Mikael Wahldén för all din stöttning längs vägen. Tack till Utbildarna, till Mosaikteatern, Teater Barda, Teater Phantastisk och Moomsteatern för nyfikenhet, eldiga diskussioner och stora hjärtan. Tack till alla medarbetare på dessa teatrar, som rodde i land denna galna stafettföreställning. Tack till vår projektledare, pedagog och regiassistent Sanne Hellberg, utan dig hade Tårtan bara blivit en liten bakelse.

Tack till alla skådespelare, för ert mod och tålamod.

Tillsammans bryter vi ny mark.

Och tack till skådespelare Pawel Michnik, som lämnade oss alldeles för tidigt.

Moomsteatern är sedan 2008 den enda teatern i Sverige som erbjuder fast anställning under kollektivavtal till skådespelare med intellektuell funktionsvariation. Detta är ett stort steg ur två nationella perspektiv: Demokratiska rättigheter för personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Och en breddning av den konstnärliga mångfalden inom scenkonsten. Moomsteatern ville undersöka om de kan inspirera andra verksamheter som arbetar med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer att ta steg mot det professionella kulturlivet. Genom samarbete och nätverk vill vi stärka den kompetens som finns bland skådespelare med intellektuella funktionsnedsättningar runt om i Sverige. Genom att arbeta tillsammans med personerna som driver den pedagogiska och konstnärliga utvecklingen kunde kompetensen och erfarenheterna från projektet stanna i vardera organisation och på så sätt bli användbar för ännu fler skådespelare.

Projektet *Utbilda Utbildarna* genomfördes åren 2017-2019 och har varit ett samarbete mellan **Moomsteatern** i Malmö, **Teater Barda** i Östersund, **Teater Phantastisk** i Göteborg och **Mosaikteatern** i Stockholm. Genom möten, workshops och det praktiska arbetet kring den gemensamma föreställningen *Tärtan* har vi försökt att hitta verktyg för att stärka och utveckla de pedagoger som arbetar tillsammans med skådespelare med intellektuella funktionsvariationer. Denna bok innehåller berättelsen om hur *Tärtanprojektet* gick till och konkreta tips om de viktigaste verktygen som vi fick syn på under vägen.

Materialet är insamlat av projektledare och pedagog **Sanne Hellberg**, via intervjuer och reflektioner under projektets gång. Texterna är redigerade och formgivna av **Sandra Johansson**, producent och verksamhetsledare på Moomsteatern. Föreställningsfotona i boken är tagna av fotograf **Bodil Johansson**.

Projektet gjordes möjligt med stöd av **Allmänna Arvsfonden**.

MOOMS
TEATERN

**TEATER
BARDA!**

MOSAIKTEATERN

TEATER
PHANTASTISK